



Ruben Willaert
restauratie & archeologie

Kanaal Nieuwpoort-Duinkerke fiets- en voetgangersbrug

Veurne, West-Vlaanderen

2023F181

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

BUREAUONDERZOEK



RUBEN WILLAERT NV

8200 SINT-MICHIELS-BRUGGE

TEN BRIELE 14 | BUS 15

AUTEUR:

Aaron Willaert, Julie Deryckere

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2023

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV. Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

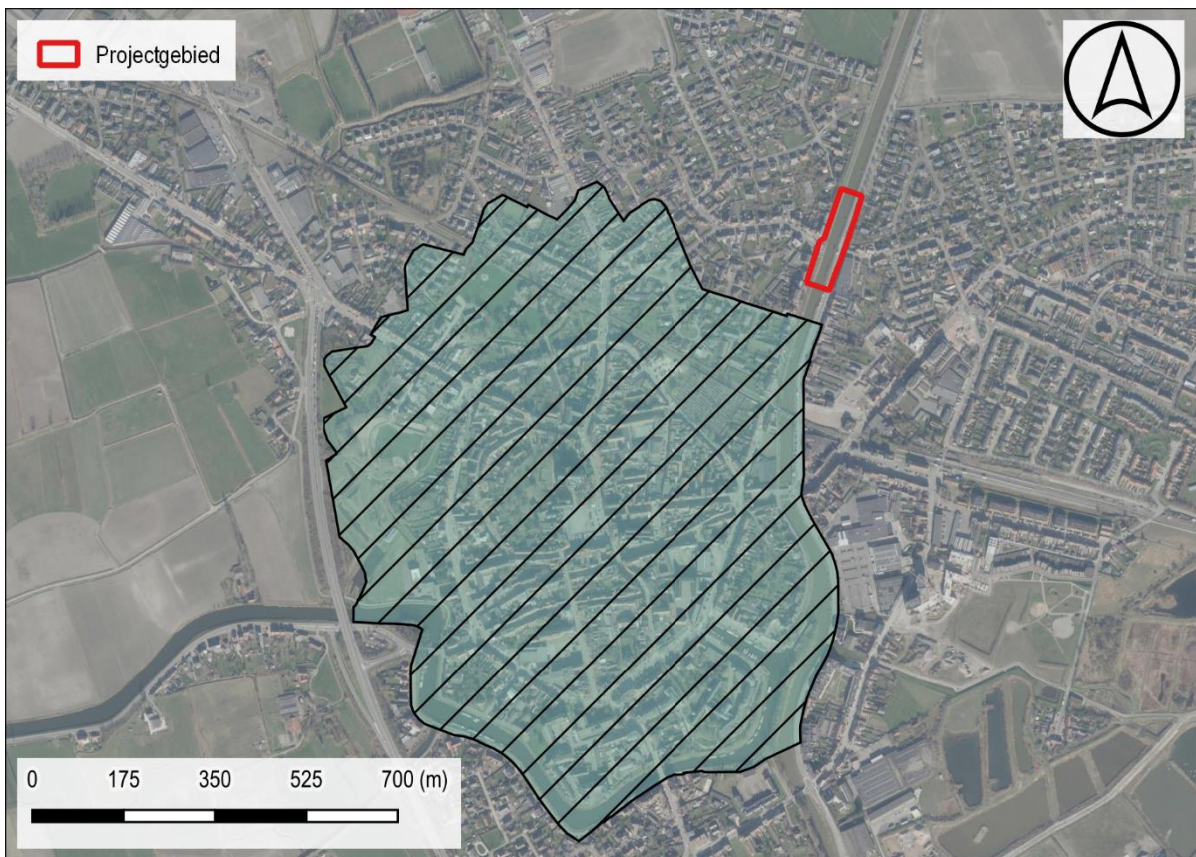
INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	2
1. BUREAUONDERZOEK [BO]	3
1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE	3
1.1.1 Administratieve gegevens	3
1.1.2 De onderzoeksopdracht	5
1.1.3 Het projectgebied	6
1.2 ASSESSMENT	10
1.2.1 Landschappelijk kader	10
1.2.2 Historisch kader	15
1.2.3 Archeologisch kader	35
1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK	37
BIBLIOGRAFIE	i
BIJLAGE	iii

INLEIDING

De initiatiefnemer plant de realisatie van een nieuwe fiets- en voetgangersbrug in Veurne. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 8735 m². de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen bedraagt meer dan 1000 m².

Het projectgebied situeert zich volgens het gewestplan deels in een zone bestemd als woongebied, deels in een zone bestemd als natuurgebied. Het plangebied situeert zich noch binnen een vastgestelde archeologische zone, noch binnen een archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt omdat de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen meer dan 1000 m² bedraagt en de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft meer dan 3000 m² bedraagt.

RUBEN WILLAERT NV is aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureaustudie en aansluitend landschappelijk bodemonderzoek op te maken met het oog op een advies naar uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding, of vrijgave van het terrein.



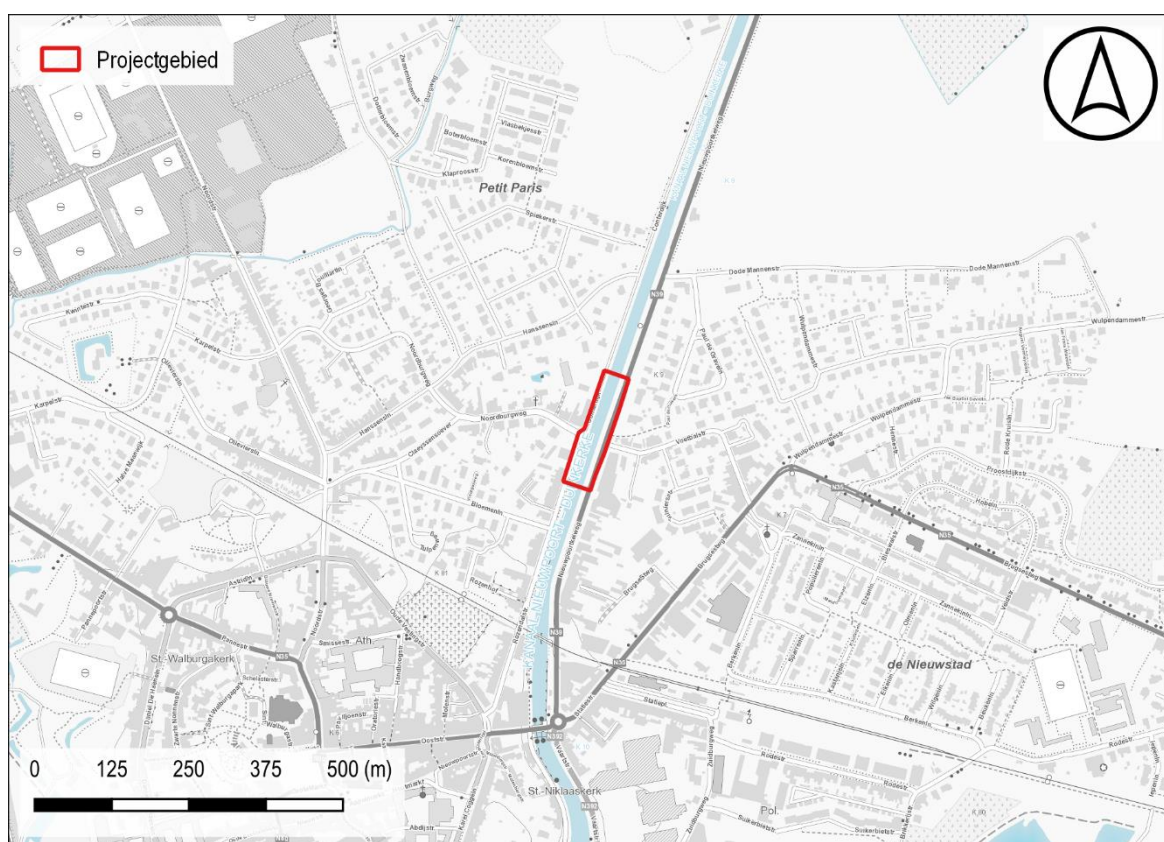
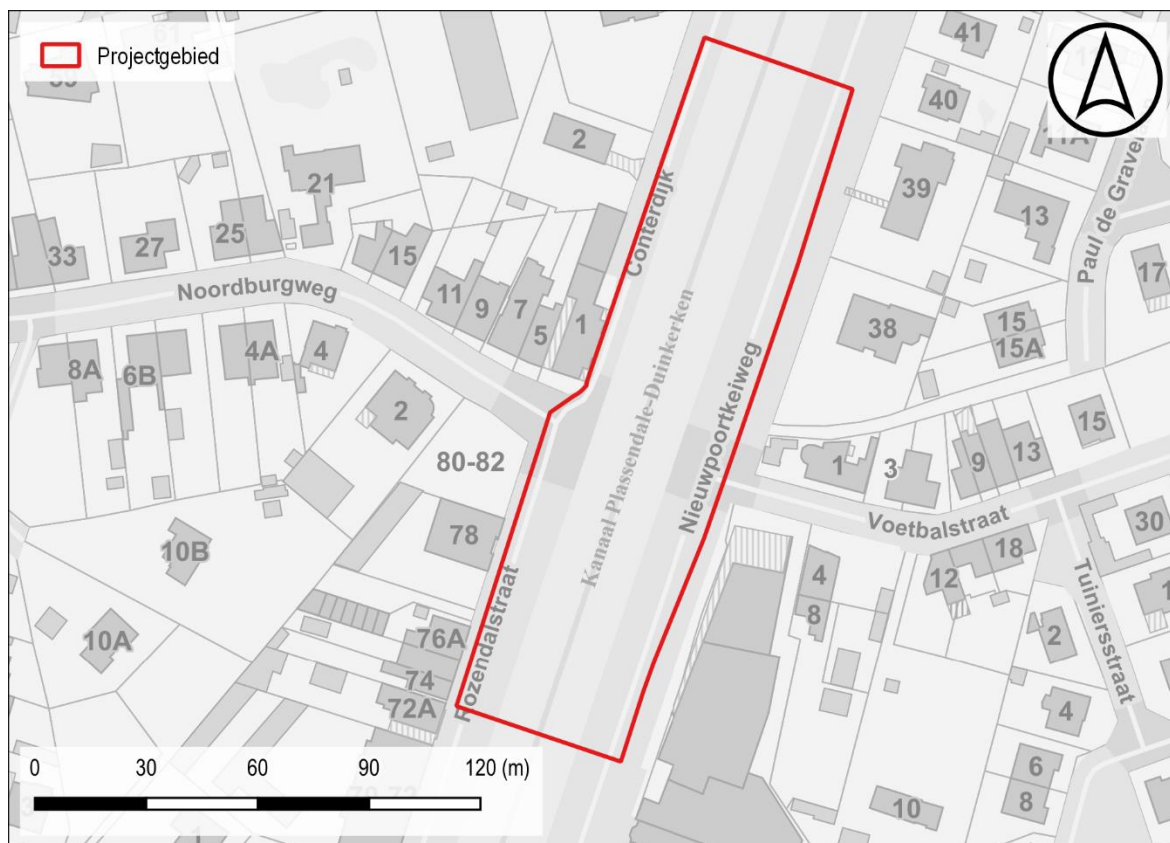
Figuur 1: Locatie projectgebied ten aanzien van de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Veurne – weergave op meest recente luchtopname(©Geopunt).

1. BUREAUONDERZOEK [BO]

1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1.1 Administratieve gegevens

PROJECTCODE	2023F181	
ERKENNINGSNUMMER	OE/ERK/ARCHEOLOOG/2015/0069	
<i>BOUNDING GEOMETRY</i>	X ₁ : 30662	Y ₁ : 197587
	X ₂ : 31057	Y ₂ : 197870
KADASTER	Veurne, Afdeling 1, Sectie B, openbaar domein	
GEOGRAFISCHE INPLANTING	Figuur 1 en 2	
OPZET INITIATIEFNEMER	Figuur 4	



1.1.2 De onderzoeksopdracht

1.1.2.1 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

“Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.”
– CGP 4.0; p. 28

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

- Wat is de trefkans op intact bewaarde archeologische aanwijzingen?
- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden? Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?

1.1.2.2 Werkwijze en strategie van het vooronderzoek fase BO

RUBEN WILLAERT NV werd aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureauonderzoek op te maken. Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van Ruben Willaert NV. De aard van de werken werd tijdens het bureauonderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op bodemkundig, landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd opgemaakt middels *Office*- en *Adobe*-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. Hierin werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op geopunt.be, dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be, cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen en andere sites met erfgoedwaarde; onder dezelfde noemer verzamelen we alle opgestelde archeologienota's vanaf 2015.

1.1.3 Het projectgebied

1.1.3.1 Archeologische voorkennis

Binnen de grenzen van het projectgebied vond in het verleden nog geen archeologisch (voor)onderzoek plaats. Er is in het verleden wel reeds een archeologienota opgemaakt met ID 17983, die deels overlapt met het oostelijk deel van het projectgebied. De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de realisatie van een gescheiden rioleringsstelsel en nieuw wegdek. In de archeologienota werd een werfbegeleiding geadviseerd voor het deel van de werken waar riolering wordt voorzien ter hoogte van de historische stadskern en de versterkingen. Een deel van de zone waar werfbegeleiding werd voorzien situeert zich binnen de huidige projectgrenzen. De werken zijn nog niet uitgevoerd.



Figuur 4: Zone advies werfbegeleiding archeologienota ID 17983.

1.1.3.2 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen in Veurne, in de provincie West-Vlaanderen. Veurne is een verkeersknooppunt gelegen aan de spoorlijn Adinkerke-Gent, aan de kanalen Nieuwpoort-Duinkerke, Veurne-Sint-Winoksbergen en Veurne-Lo, alsook aan de ring-expresweg.

Het project betreft een nieuwe fietsbrug over het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke tussen kruispunt Noordburgweg en Rozendalstraat aan de westzijde en kruispunt N39-Nieuwpoortkeiweg -Voetbalstraat aan de oostzijde.



Figuur 5: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)

1.1.3.3 *Geplande bodemingrepen*

De aanvraag betreft het bekomen van de omgevingsvergunning voor de bouw van een fiets- en voetgangersbrug over het Kanaal Nieuwpoort-Duinkerke. Het doel is om een veilige route te realiseren die eveneens een vlotte en directe verbinding vormt tussen de twee woongebieden. Deze verbinding zal er o.a. voor zorgen dat fietsers vanuit Nieuwstad de sportterreinen aan de westzijde vlot kunnen bereiken, tevens één van de aandachtspunten op vlak van mobiliteit binnen stad Veurne.

Om het hoogteverschil tussen de brug en de oevers te overbruggen, zal worden gewerkt met langshellingen in een compacte U-vorm. De brug wordt ingepland in het verlengde van de Voetbalstraat. De U-vorm van de aanloophelling aan zowel de oost- als westzijde wordt stroomopwaarts de middenoverspanning van de brug voorzien. Naast de aanloophellingen worden ook voetgangerstrappen voorzien. De nuttige fietsbreedte wordt voorzien op 3m.

Er zal tevens een aanpassing van de gewestweg N39 d.m.v. een asverschuiving nodig zijn ter hoogte van de nieuwe brug om interferentie met de gewestweg te vermijden. Om alles binnen het openbare domein ingepast te krijgen zal de snelheid op de gewestweg dienen gereduceerd te worden van 70km/u naar 50km/u (versmalling rijstrookbreedtes). Er zal tevens ook een verkeersveilige oversteekplaats voor fiets- en voetgangersverkeer worden voorzien op de gewestweg ter hoogte van de brug.

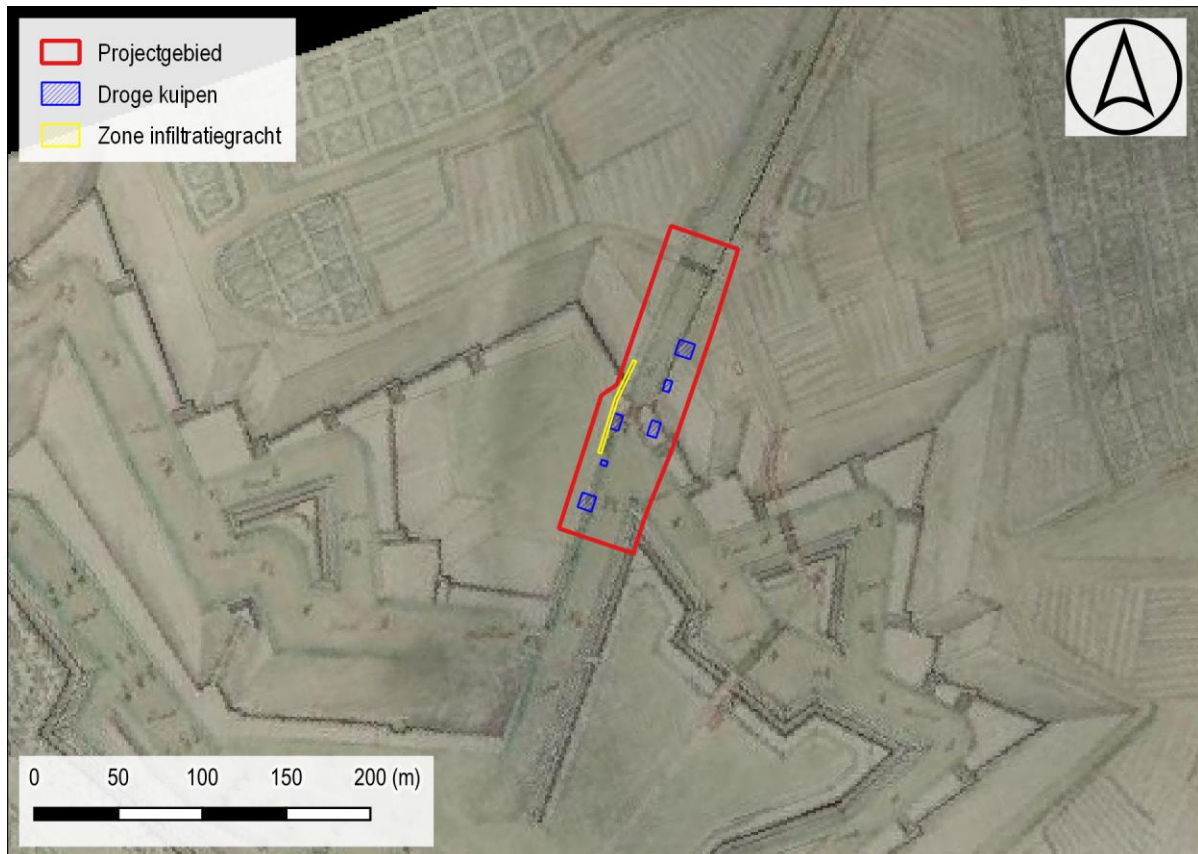
In de oevers van het kanaal ter hoogte van het keerpunt voor de fietsers wordt een landhoofd voorzien. Hiervoor zal op elke oever een droge bouwkuip gerealiseerd worden waarbij een zone van ca 120m² zal worden uitgegraven. Deze uitgraving zal tot een diepte reiken van 2,8 meter onder het maaiveld. Er moeten tevens 6 nieuwe pijlers worden uitgegraven. Voor deze pijlers zal tevens een droge bouwkuip gerealiseerd worden waarbij de zone met een variabele diepte tussen de 3,10m en 3,30m wordt uitgegraven. De droge bouwkuipen voor de pijlers ter hoogte van het midden van de stalen aanloophelling brug zullen elk een oppervlakte hebben van ca. 85 m². Voor de pijlers ter hoogte van de middenoverspanning van de brug zal er een uitgraving nodig zijn van ca 130m².

Voor de afwatering van het brugdek en voor de afwatering van de nieuwe wegenis in de Nieuwpoortkeiweg worden er infiltratieleidingen en putten aangelegd. De uitgraving voor de realisatie van de infiltratievoorzieningen is max.2.5m diep. De infiltratieleiding wordt aangelegd over een lopend tracé van ca. 56 meter. De aanlegsleuf zal een maximale breedte van 1,3 m innemen.

De rest van de geplande werken die zullen plaatsvinden binnen de projectgrenzen omvatten het heraanleggen van de wegenis waar nodig. Hier zal de bodemingreep **nergens dieper reiken dan 50 cm -mv.**



Figuur 6: Diepere bodemingrepen weergegeven op de meest recente luchtopname (©Geopunt).



Figuur 7: De diepere bodemingrepen weergegeven op een plan van 1732.

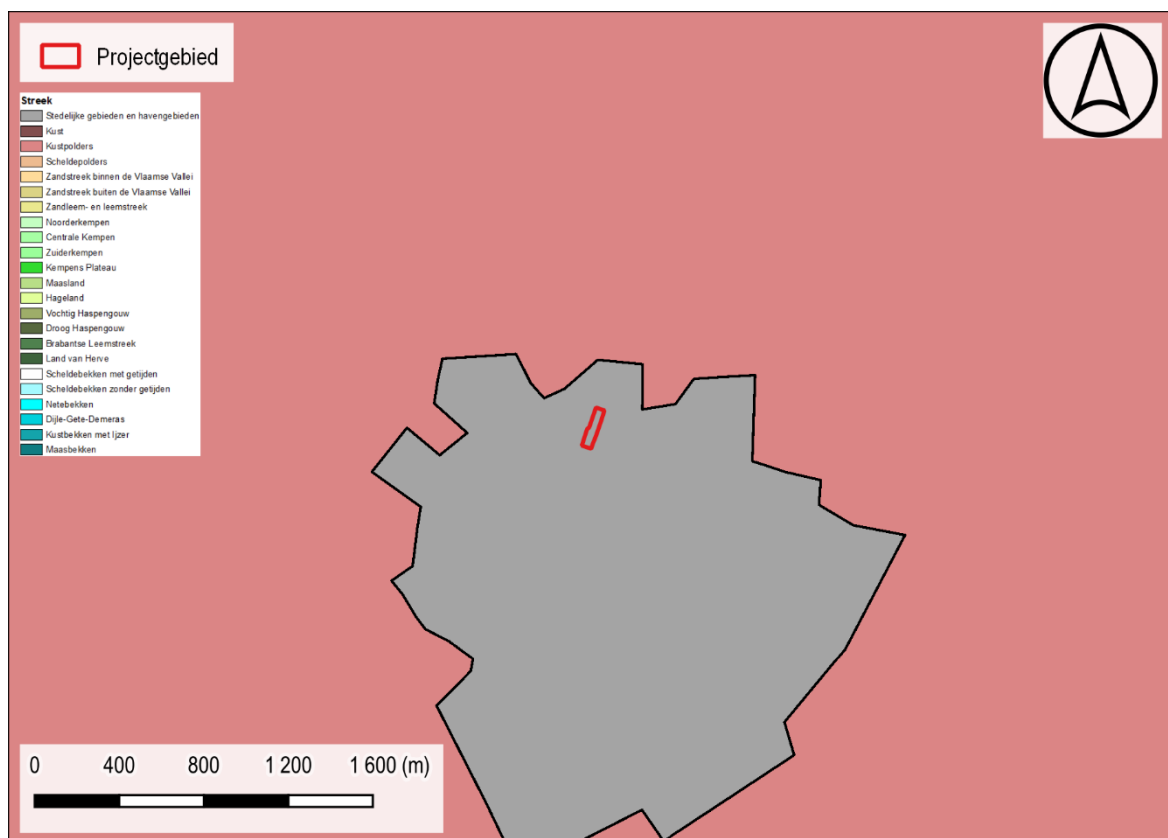
1.2 ASSESSMENT

1.2.1 Landschappelijk kader

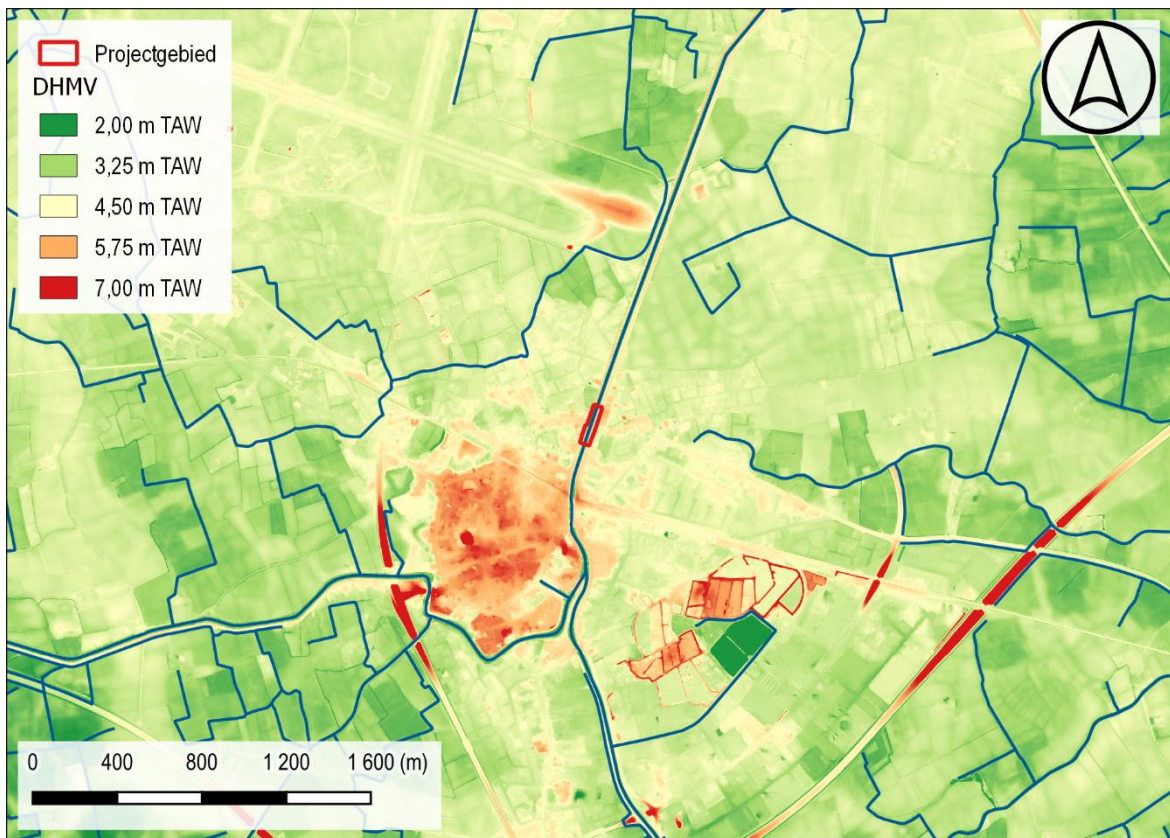
Het projectgebied situeert zich ter hoogte van de kustpolders ten noorden van Veurne. Het microreliëf toont duidelijk aan dat de zone langsheen het kanaal werd opgehoogd bij de aanleg van het kanaal. De zone ten westen en ten oosten van het kanaal situeert zich op een hoogteligging van ca. +5,0 à 5,2m TAW, wat ca. 1 meter hoger is dan het omliggende poldergebied.

De Samengestelde Quartaire Profieltypekaart lokaliseert het projectgebied ter hoogte van Profieltype **47**, dat gekenmerkt wordt door klei en/of zandafzettingen van een laat-Holocene geulopvulling over de volledige sequentie. Op basis van de bijkart bij de sequentiekaart met de diepte van de basis van de holocene geulafzettingen kan vermoed worden dat deze ter hoogte van het projectgebied tot een diepte reiken tussen de 6 en de 8 meter. Veurne is gelegen in het toenmalige inbraakgebied van het Veurnse Gat, een westelijke zijtak van de Avekapellegeul, waarvan het verloopt nog niet exact gekend is. Op verschillende plaatsen zijn bij archeologische opgravingen de zandige oeverwalafzettingen dan ook aangetroffen.

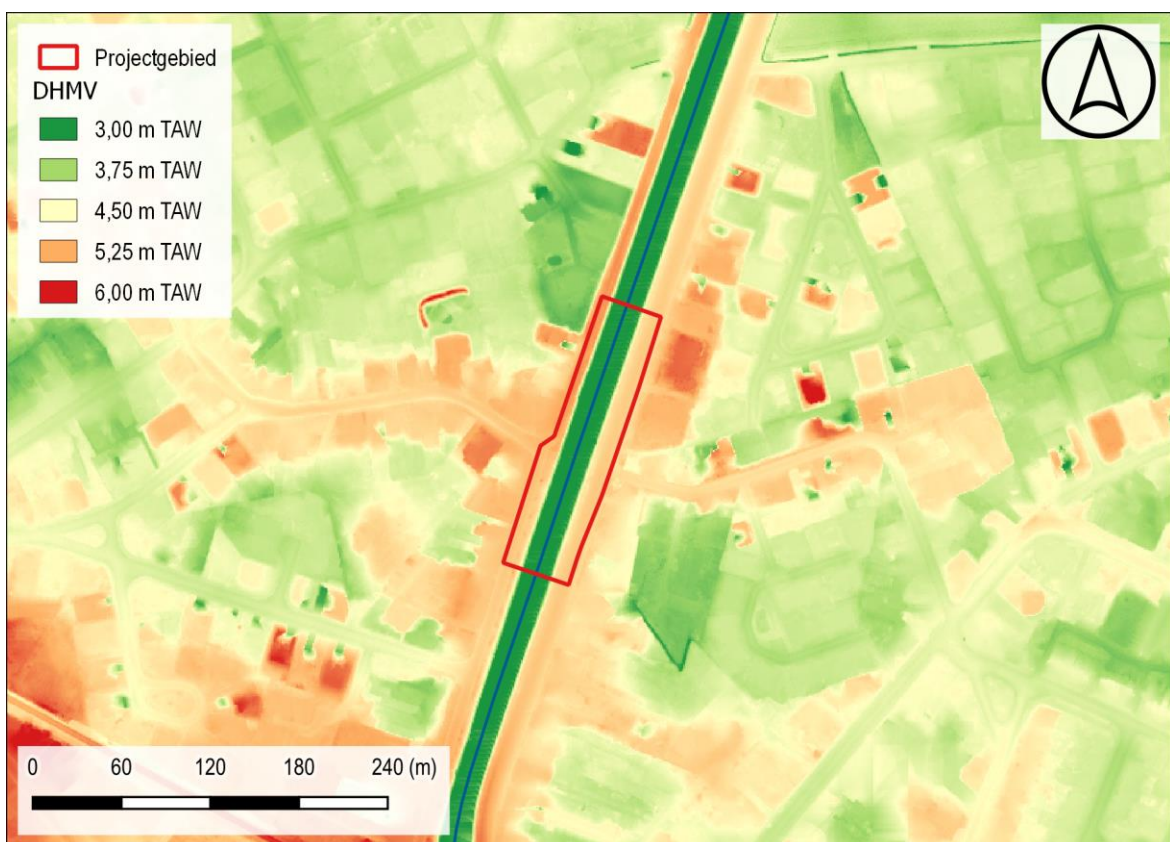
De bodemkaart geeft in de omgeving van het projectgebied uitgebrekte gronden weer waarvan het kleidek geheel of gedeeltelijk werd afgegraven voor het maken van bakstenen (OG-gronden)



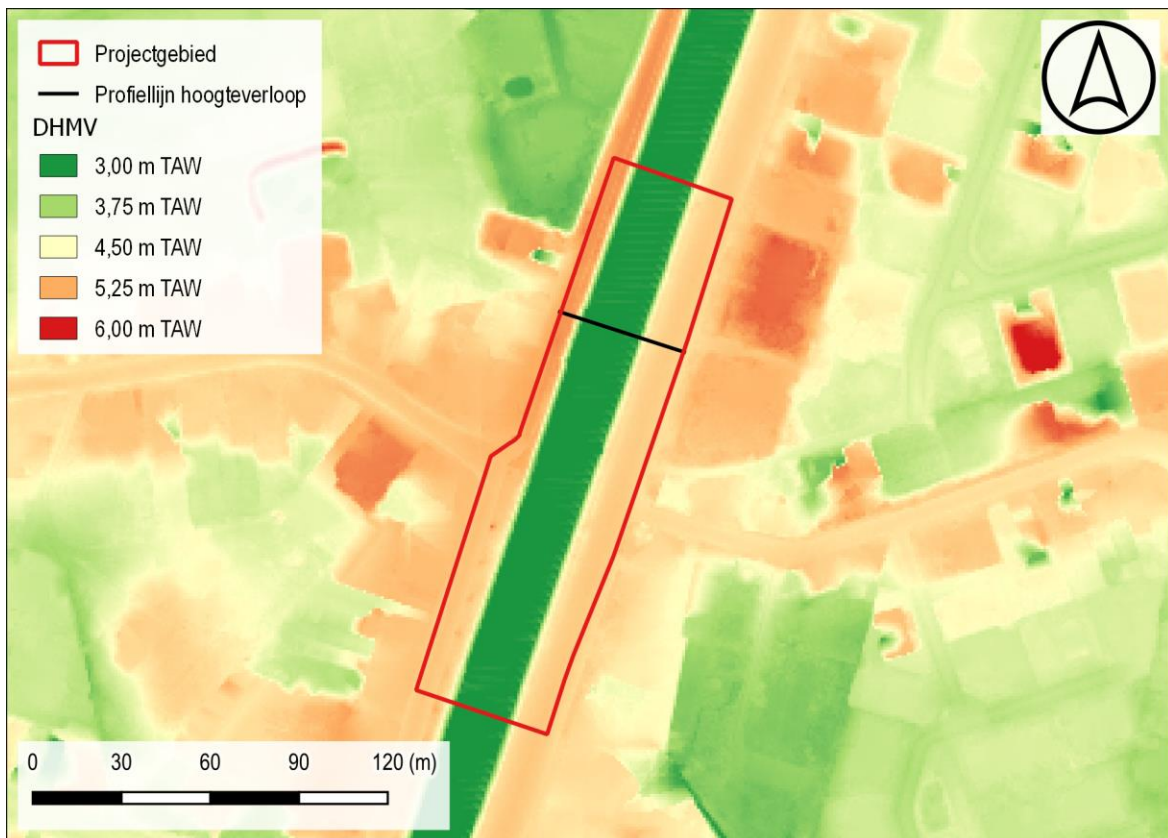
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).



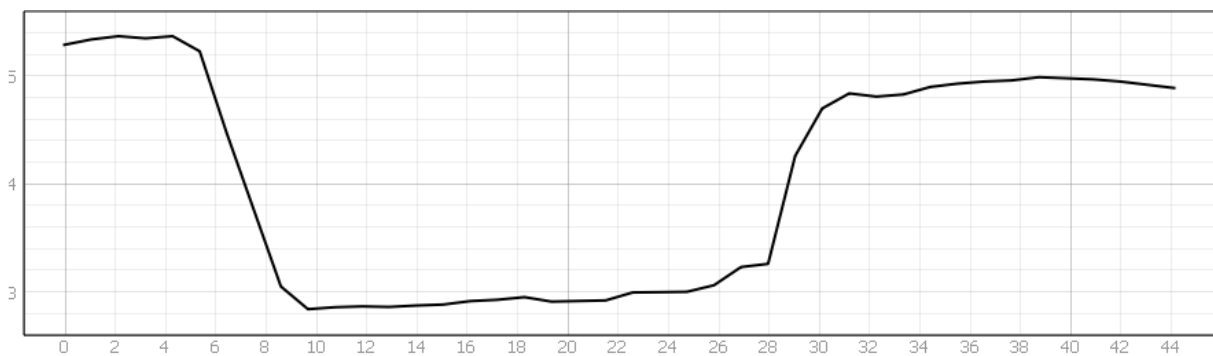
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)



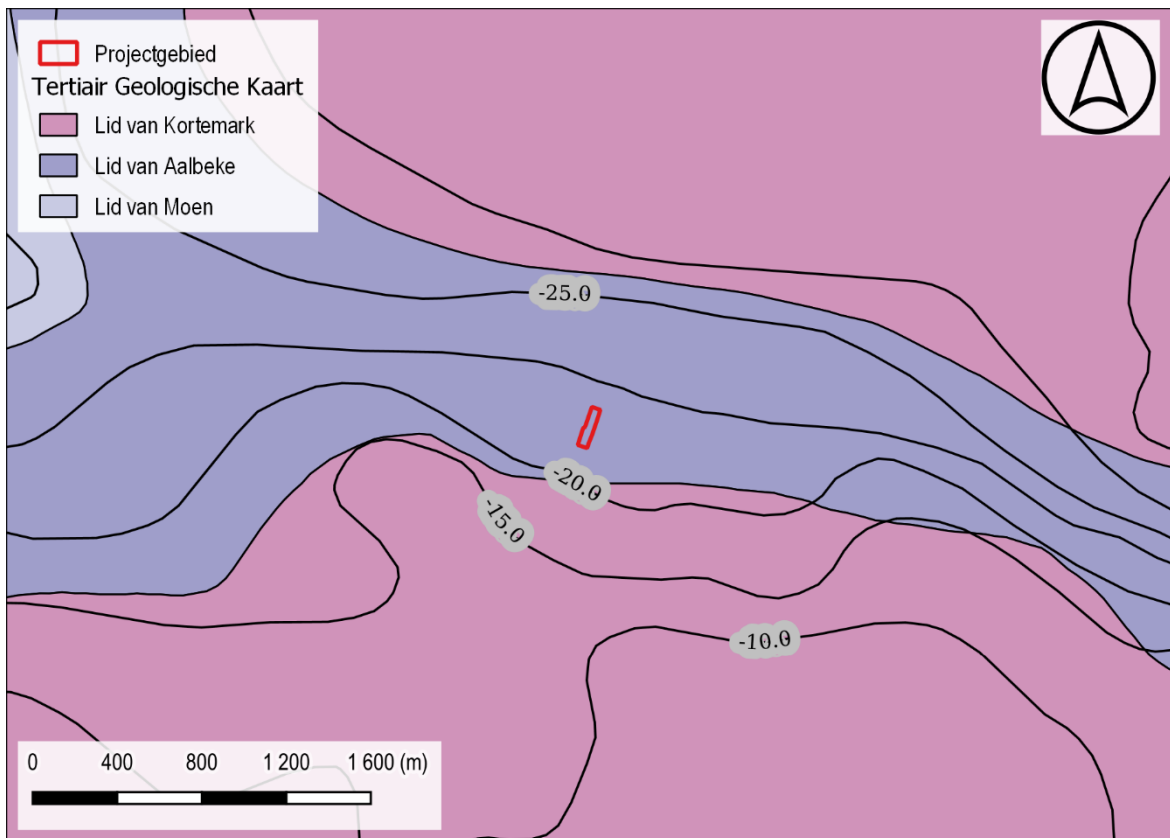
Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)



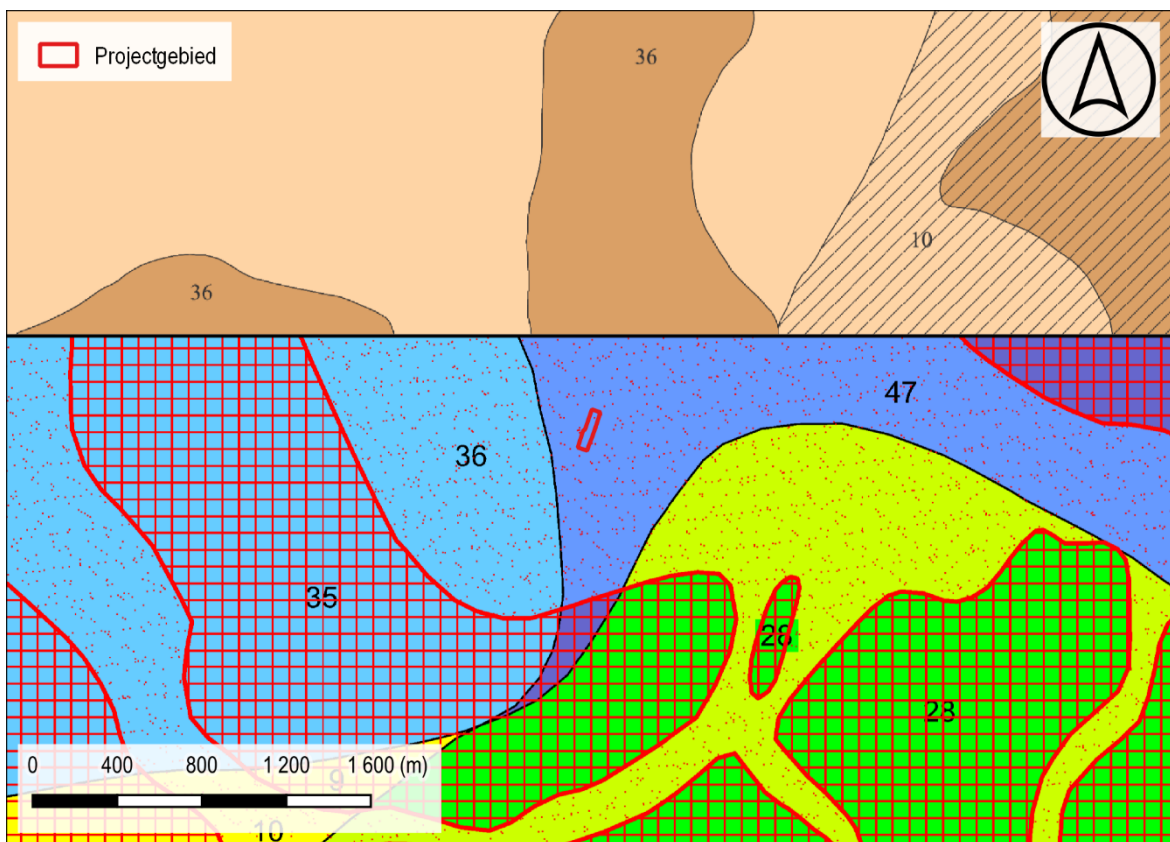
Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)



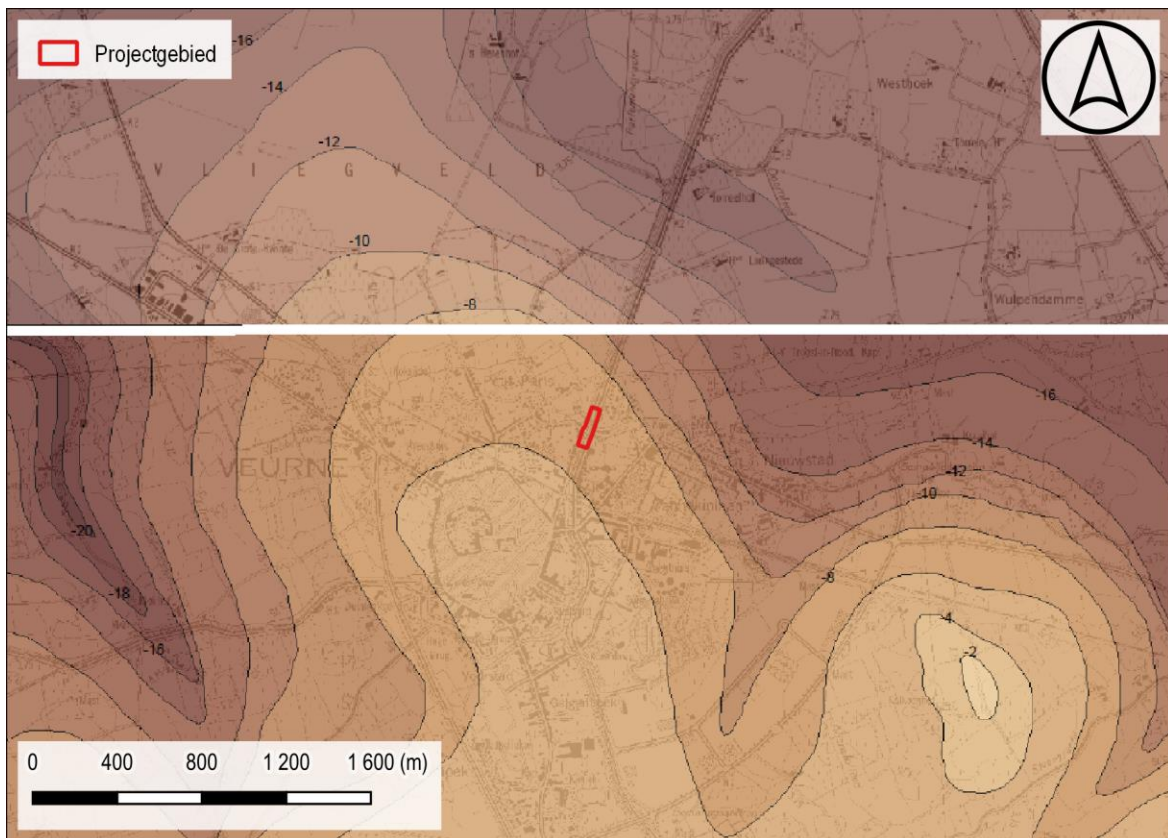
Figuur 12: Hoogteverloop, NW-ZO.



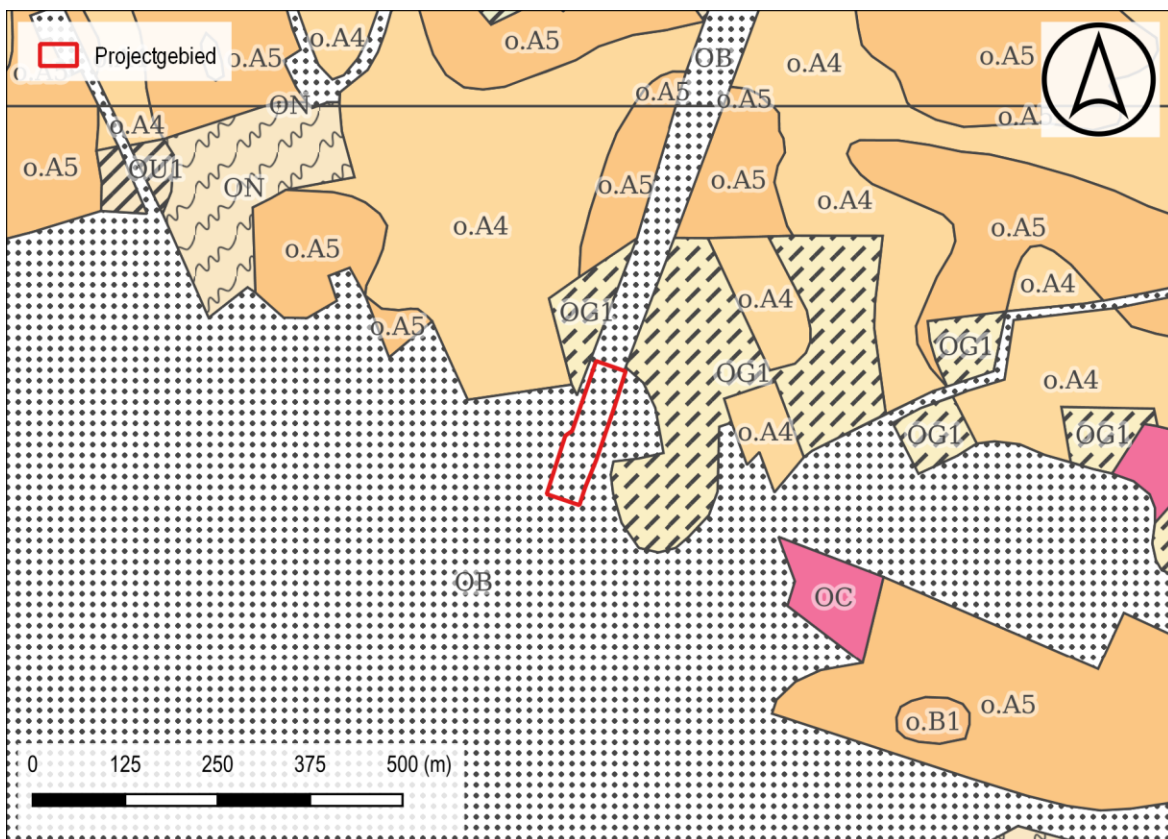
Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)



Figuur 14: Situering projectgebied t.a.v. de Samengestelde Quartaire Profielpykekaart, schaal 1:50 000 (© DOV)



Figuur 15: Situering projectgebied t.a.v. de bijkkaart bij de sequentiekaart met de dieptes van de basis van de holocene afzettingen (©Baeteman,C.).



Figuur 16: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)

1.2.2 Historisch kader

Hieronder wordt de ontwikkeling van Veurne toegelicht van prestedelijke kern tot de huidige stad. Onderstaande historische beschrijving is een synthese van een uitvoerige studie van Alexander Lehouck, wetenschappelijk medewerker van het Museum Ter Duinen in Koksijde.²

Veurne is gelegen in de kustvlakte. De bewoningsgeschiedenis van de kustvlakte verloopt min of meer parallel met de impact van de zee op het cultuurland. Gedurende het eerste millennium van onze tijdsrekening bestaat de kustvlakte uit een dynamisch landschap met overwegend slikken en schorren. De basis van deze dynamische landschappen moet gezocht worden bij de voortdurende relatieve zeespiegelstijging, de invloed van de getijden en het sedimentaanbod van de Noordzee. De slikken werden bij vloed overspoeld met zeewater, terwijl de schorren slechts overstroomden bij extreem hoge waterstand. Het wadgebied werd doorsneden door getijdengeulen die zorgden voor een voortdurende herwerking van de wadsedimenten. De zeespiegelstijging hangt ook nauw samen met het ontstaan van zoetwatermoerassen waarin veengroei ontwikkelde. In de kustvlakte werd door de mens aan veenontginning gedaan. Over de schaal van de ontginningen is niets met zekerheid gekend. Het staat vast dat er aan veenspitten werd gedaan om zich van brandstof te voorzien voor zoutoventjes. Zo kennen we onder meer ten noordoosten van de huidige stad Veurne (langs de Conterdijk) een zoutziederij uit de late IJzertijd (Midden/Laat- La Tène- periode; ca. 200 v.C. – 50 n. C.). Uit het geologisch onderzoek blijkt dat de site ingeplant werd op de (rechter?)oever van een getijdengeul.

Ook Romeinse bewoning is vaak aan de oevers van geulen te situeren. Dit zou ook het geval zijn voor twee gekende sites rondom Veurne, waar op grondgebied van vooroorlogse veenderijen ten noordwesten en ten noordoosten van het stadscentrum enkele grafgraven aangetroffen werden in een veenlaag. Er zijn ook aanwijzingen voor begravingen. De Romeinse sites kunnen aan de hand van het aardewerk omstreeks het einde van de 2^e-3^e eeuw geplaatst worden en waren vermoedelijk van tijdelijke aard.

Gedurende de vroege middeleeuwen transformeerde het landschap geleidelijk aan tot zoutweiden. Er zijn weinig archeologische vondsten gekend. Men weet onder meer dat de zoutweiden systematisch door de mens ingenomen werden als schaapsweide, wat in se weinig archeologische sporen met zich mee brengt.

Hoewel sporen van bewoning in de Karolingische tijd tot nog toe gering zijn, bestaat het vermoeden dat de regio intens bewoond was. Uit teksten bleek dat de reeds vermelde schapenweiden gelegen waren in overstroomd gebied, *matrisci* genaamd. Deze term komt achter het IJzerbekken niet voor wat mogelijk wijst op het feit dat het overstromingsgevaar in de regio verdwenen was. Deze these wordt ondersteund door de vroegste nederzettingstoponiemen die ook dan voor het eerst voorkomen. De naam Veurne komt voor het eerst in geschreven bronnen voor in 877 als *Furnis/Furna*, wat etymologisch neerkomt op 'voor' of 'geul'. Om wat voor nederzetting het ging is niet gekend. In de binnenstad van Veurne zijn slechts zeer sporadisch vondsten geattesteerd, die geen

² Lehouck, A. 2003. Ontstaan en groei van de stad Veurne: een archeo-topografische benadering, in: Infoblad Westvlaamse Gidsenkring, jaargang 39: pp.1-19.

samenhangend verhaal voortbrengen. Toekomstig archeologisch onderzoek kan deze kennislacune mogelijk invullen.

Dankzij archeologisch en historisch onderzoek zijn voor Veurne al heel wat aanwijzingen gekend voor de oprichting van een vroege versterking die kadert binnen de *castella recens facta*-gordel. Van Werveke wees onder meer op het bestaan van 12de eeuwse oorkonden, waarin de St.-Walburgaparochie als *binaburgh* of "binnen de burg" wordt omschreven en de St.-Niklaasparochie als *butanburgh* of "buiten de burg". Littekens in het stratenpatroon, afgebakend door de Noordstraat, de Pannestraat, de Zwarte Nonnestraat en de Vleeshouwerstraat wijzen op een circulaire versterking met omschreven diameter van om en bij de 240 m. Vergelijking met de Zeeuwse burgen leert ons dat er een kruisend stratenpatroon was met vier toegangen. De westelijke en noordelijke toegangen zijn respectievelijk met het Citerne- en Witte Kanunnikenstraatje nog bewaard gebleven. Het tracé van de "oude Ooststraat" is nog volledig te reconstrueren dankzij relictten aangetroffen op het kadasterplan en in de bestaande bebouwing. De Zuidstraat ligt in het verlengde van de vierde toegang. Ondanks de vele aanwijzingen zijn er nog steeds veel onbeantwoorde vragen omtrent het fysiologisch kader en de datering.

Veurne is gelegen in het toenmalige inbraakgebied van het Veurnse Gat, een westelijke zijtak van de Avekapellegeul, waarvan het verloop nog niet exact gekend is. Op verschillende plaatsen zijn bij archeologische opgravingen de zandige oeverwalafzettingen dan ook aangetroffen. Sommigen menen dat Veurne gelegen was op een eiland, wat bijgevolg betekent dat de getijdengeul nog gedeeltelijk actief was op het tijdstip van de inplanting van een bewoningskern. Inzichten in het precieze verloop van de verzande geul en de vorming van oeverwalafzettingen kunnen belangrijk zijn bij de lokalisatie van de prestedelijke nederzetting. Er zijn twee veronderstellingen: ofwel bevindt deze prestedelijke nederzetting zich aan de voet (ten oosten) van de burg, ofwel dient deze gesitueerd te worden ruim ten noorden. In het oostelijk deel van de stad, ten oosten van de burg en ten noorden van de Carme-rivier (bedding in het verloop van de Oude Beestemarkt en de Nieuwstraat), is een terp vastgesteld over een areaal van ruim 4 hectare. Het staat vrijwel vast dat in dit areaal de eerste stedelijke kern tot ontwikkeling kwam. Of deze kern voor of na het burgterrein is ontwikkeld staat niet vast.

Gedurende de 10^e -11^e eeuw ontwikkelde Veurne zich tot een belangrijke plaats in de regio. Vermoedelijk hangt deze groei nauw samen met de textiel- en wolnijverheid in Vlaanderen. Een groot aantal schaapshoeven of *bercariae* zijn namelijk gevestigd in het IJzerestuarius. Veurne wordt in de eerste helft van de 11^e eeuw als hoofdplaats gemaakt van de kasselrij. De burggraaf, als vertegenwoordiger van de graaf van Vlaanderen wordt voor het eerst vermeld in 1060 en zetelt op de burcht. Via het archeologisch traject zijn vanaf de 11^e eeuw op het burgterrein grote werken te volgen ter verbetering van het wooncomfort en voor de verdediging van de grafelijke residentie. Er wordt een kleine ovale ringwalversterking opgeworpen die vervolgens in (het tweede kwart van) de 12de eeuw als kern wordt gebruikt voor het aanaarden van de eerste motte. Belangrijke sporen van houten gebouwen op het burgterrein wijzen op een intensere bewoning. Ook buiten dit terrein werden huisstructuren aangetroffen. Het gaat om hutkommen die doorgaans gefundeerd waren op liggende grondbalken en wellicht houten wanden bevatten van staand blokwerk of liggende planken. De afdekking bestond uit lichte materialen, bijvoorbeeld stro. De meeste structuren deden wellicht dienst als woonstalhuis en waren niet zo groot.

In het noordelijk gedeelte van het burgerterrein ontplooiden zich een kapittel van seculiere kanunniken. Allicht betreft dit een transformatie van de burchtkapel. Het kapittel wordt voor het eerst vermeld in 1095 en had aanvankelijk een zeer grote invloed in het monastieke leven en op het tiendenrecht. Kort nadien, in 1105, weten we dat er ook een Latijnse school wordt ingericht. In de 12^e eeuw werd een monumentale Romaanse kerk in ijzerzandsteen gebouwd. Net buiten het burgerterrein heeft zich wellicht al heel vroeg in de 12^e eeuw een Tempelhof ingeplant. Samen met de St.-Niklaasabdij vormt het één van de eerste religieuze gemeenschappen buiten het terrein van de burg.

Rond het burgerterrein hadden zich ondertussen twee afzonderlijke groeipolen onderscheiden. De eerste en belangrijkste kern situeert zich zoals reeds vermeld in het oostelijk stadsdeel, ten noorden van de Colme, rond de kerk van de Sint-Niklaasparochie. Hier ontwikkelde zich een kapittel dat een belangrijke concurrent zou worden voor het oude Sint-Walburgakapittel. Een tweede kern groeide in het zuidelijk stadsdeel, ten zuiden van de Colme, langs de zuidelijk invalsweg richting de burg. Vanaf de 12^e eeuw zijn er aanwijzingen waaruit blijkt dat Veurne zich als een Vlaamse stad ontplooit. De Veurnse gemeenschap zal een economisch belang weten te ontwikkelen dat de regio in zekere zin te buiten gaat. Veurne geniet van voorrechten op de jaarmarkten van Mese en Ieper en wordt een tijd later ook lid van de Vlaamse Hanze op Londen. Toonaangevend is Veurne bij de Hanze niet, toch indien we een vergelijking maken met Diksmuide, die een veel groter aandeel had in de lakennijverheid. De vroegste vermeldingen van de marktplaatsen vinden we slechts terug op het einde van de 13^{de} en de eerste helft van de 14^{de} eeuw: het zijn de Houtmarct (1293) in het zuidelijke deel van de Noordstraat, de Paerdemarct (ca. 1330-1350) in de Pannestraat, de (Grote) maerct (ca. 1350) en de harinc- of vischmarct (ca. 1350) in het meest westelijke deel van de Ooststraat. Of het artisanale kwartier in een bepaalde zone van de stad was gevestigd, weten we eigenlijk niet. Artisanale bedrijvigheden zouden gevestigd zijn aan de Colme- rivier in het westelijk deel van de stad (huidige Oude Beestenmarkt), waar zeker medio de 13^{de} eeuw de pottenbakkers en (voor het eerst vermeld) in de tweede helft 14^{de} eeuw ook vollersambachten werkzaam zijn geweest.

In het begin van de 13^e eeuw wordt de eerste omwalling gebouwd. Het gaat om een eenvoudige versterking van opgeworpen aarde, vermoedelijk beschut met houten palissade en gracht. Vermoedelijk liep de contour van de versterking gelijk met dat van de latere Bourgondische versterking. In het handelscentrum en het noorden van de *nordstraete* waren grote stenen woonhuizen ingeplant. Via bouwhistorisch onderzoek zijn momenteel 16 structuren herkend, waarvan de meeste niet ouder zijn dan naar het einde van de 13^{de} eeuw toe. Ook de religieuze instellingen nemen toe gedurende de 13^e eeuw. In de 15^e eeuw was er een recessie.

De overgang van het einde van de late Middeleeuwen naar de Nieuwe tijden is zeer duidelijk omdat de stad evolueert vanuit een vrij rustige periode met weinig economische activiteit naar een gouden halve eeuw in de eerste helft van de 17^e eeuw. De 16^e eeuw is een eeuw van oorlogen, geweld en economische recessie. De stedelijke overheidsinstellingen gaan in 1586 fusioneren met de kasselrij waardoor Veurne mee kan profiteren van de inkomsten van het platteland. Dit extra kapitaal wordt aangewend om grote bouwwerken op poten te zetten om de vervallen stad terug op te bouwen tot een rijk en levendig centrum. Het gebouwenpatrimonium uit die periode laat zich kennen door de fraaie gevels in Vlaamse Renaissance, een nieuwe stijl ontwikkeld in de tweede helft van de 16^{de} eeuw.

De tweede helft van de 17^{de} eeuw is gespannen omwille van oorlogen tussen Spanje en Frankrijk. De nog laat-middeleeuwse verdedigingsmuur wordt strategisch niet erg hoog geschat en wordt onder de slopershamer gezet, maar maarschalk de Vauban komt op die stappen terug en schakelt Veurne in zijn verdedigingslinie in. De vestingbouw van 1691-1701 wijzigt de verdediging drastisch en wist daarbij ook definitief tal van oude bewoningssporen uit op het terrein rondom de stad. Na het slopen van de vesting in 1783 zal Veurne zich pas halfweg de 19de eeuw buiten zijn middeleeuwse stedelijke begrenzing begeven.

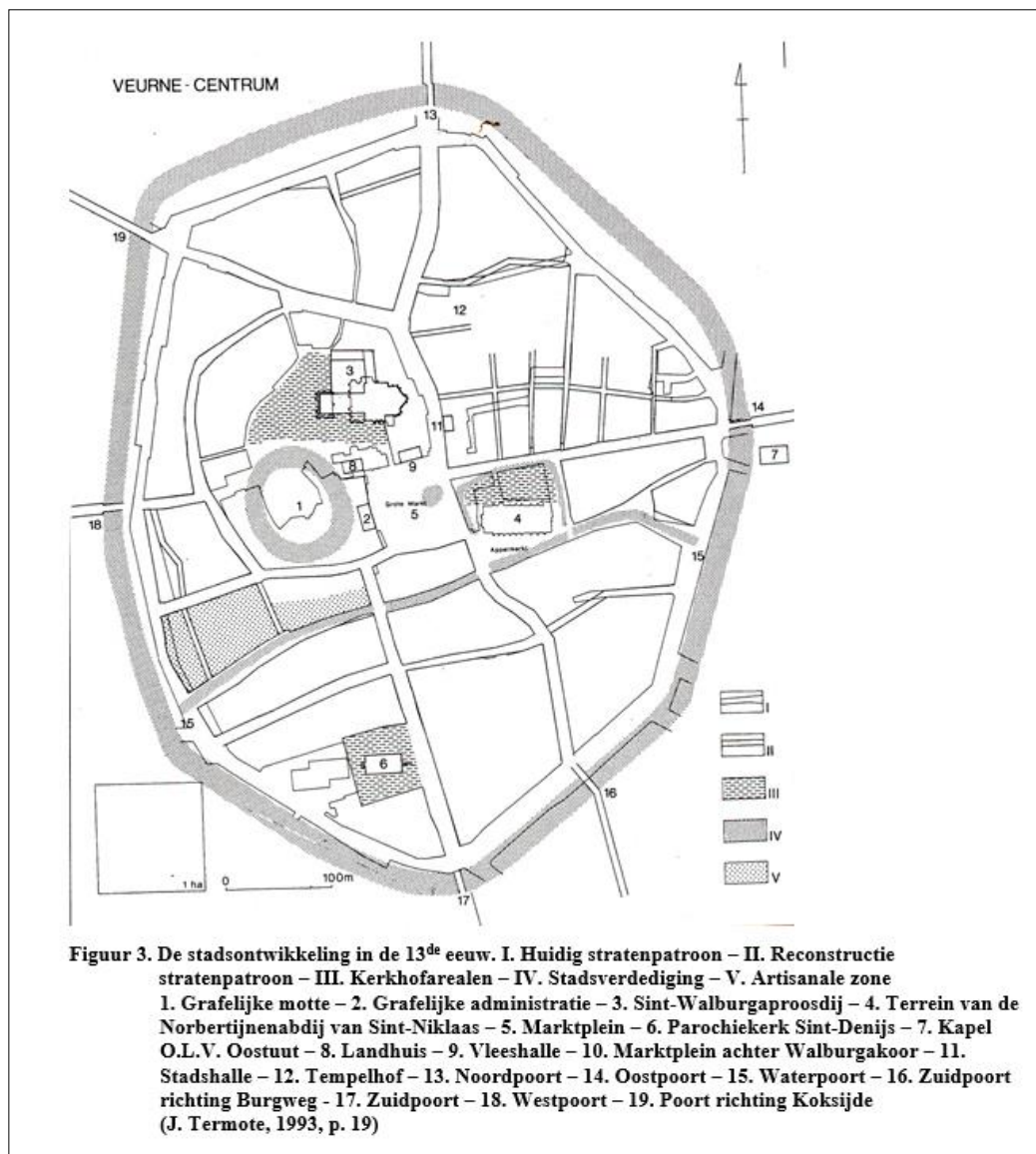
In 2011 werd door Wackenier Willem een uitvoerige studie opgesteld met een archeo-historische analyse van de vestingen van Veurne. Deze studie werd gebruikt als basis voor onderstaande historisch-cartografische bespreking van het plangebied.³

In het begin van de 13^e eeuw krijgt de stad haar 1^e omwalling. De stadsomwalling kwam er in de eerste plaats door de toenemende politieke spanning tussen het rijke graafschap Vlaanderen en het Franse koninkrijk enerzijds, en tussen Frankrijk en Engeland anderzijds. Tijdens het Frans-Vlaams conflict in 1213-1214 werd het *Westland* op aandringen van de graaf in allerijl in staat van verdediging gebracht. Dit waren de steden Diksmuide, Ieper, Lo en Veurne.⁴

Deze eerste versterking was relatief eenvoudig van opzet. Het ging om een aarden wal voorafgegaan door een enkele of dubbele natte gracht. Aan de ingangen verschenen de eerste poorttorens, eerst van hout en later van steen. De poortdoorgang bestond uit een ophaalbrug met een valhekken. Het tracé van de Veurnse omwalling is nu nog te volgen in het stratenpatroon van de Daniel de Haenelaan, Peter Benoitlaan, Lindendreef, Karel Coggelaan, Oude Vestingstraat en de Astridlaan. Bij studie van dit stratenpatroon komen 6 landpoorten en 2 waterpoorten op de Colme naar voren.

³ Wackenier, W. 2011:

⁴ J. Termote, 2000, p. 80



Figuur 17: Reconstructie met aanduiding van de eerste stadsverdediging (IV), overgenomen uit Termote, J. 1993, p.19. Het projectgebied situeert zich ten noorden van deze versterking.

Na de opstand van Kust-Vlaanderen (1323-1328) verscheen aan de Oostpoort een nieuwe dwangburcht.⁵ Deze kwam er op initiatief van de graaf om opstandige stedelingen in bedwang te houden.

Eind 14^{de} eeuw grijpt een nieuwe drastische wijziging van de versterkingen plaats en dit als antwoord op de sterk geëvolueerde vestingbouw. De introductie van het kanon maakt de bouw van hoge en dikke muren tot noodzaak.⁶

De fortificatie van Veurne werd tussen 1388 en 1413 aangevuld met een bakstenen ommuring uitgerust met 33 halftorens, 4 stadspoorten en 2 waterpoorten. Deze

⁵ Deze opstand van boeren en stedelingen brak uit in 1323 als reactie op een belastingsverhoging door de graaf van Vlaanderen in opdracht van de Franse koning. De oproer eindigt in 1328 met de slag bij Kassel waarbij ook boerenleider Zannekin uit Veurne-Ambacht sneuvelt.

⁶ E. De Maesschalk, 2002, p. 26

grootschalige werken werden deels gefinancierd door de stad maar tevens door de kasselrij en de kerkelijke instellingen.⁷

Op de kaart van Deventer zijn de 4 stadspoorten en 33 halftorens van de Bourgonische versterking duidelijk waar te nemen. Het plangebied situeert zich ten noordoosten van de binnenstad. Binnen de projectgrenzen is geen bebouwing afgebeeld. Het Kanaal Plassendale-Duinkerke is nog niet waar te nemen.



Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

Door de opkomst van de zware artillerie aan het begin van de 16^e eeuw was de vestingbouw aan een volledige herziening toe. Het nieuwe fortificatiesysteem moest bescherming bieden tegen het vijandelijk geschut alsook een optimale opstelling van de eigen kanonnen garanderen. De oplossing kwam uit Italië met de pentagonale gebastioneerde vesting, die vanaf 1530 vast vorm kreeg. Deze waren opgetrokken uit een aarden talud, later werden de taluds bekleed met gemetselde bakstenen om erosie tegen te gaan. Gelijktijdig ontstond ook het Oud-Nederlandse systeem dat in onze lage waterrijke omgeving werd toegepast. Het systeem bevatte aarden wallen en brede natte grachten, waarbij ook het wapen van systematische inundaties werd geïntroduceerd.

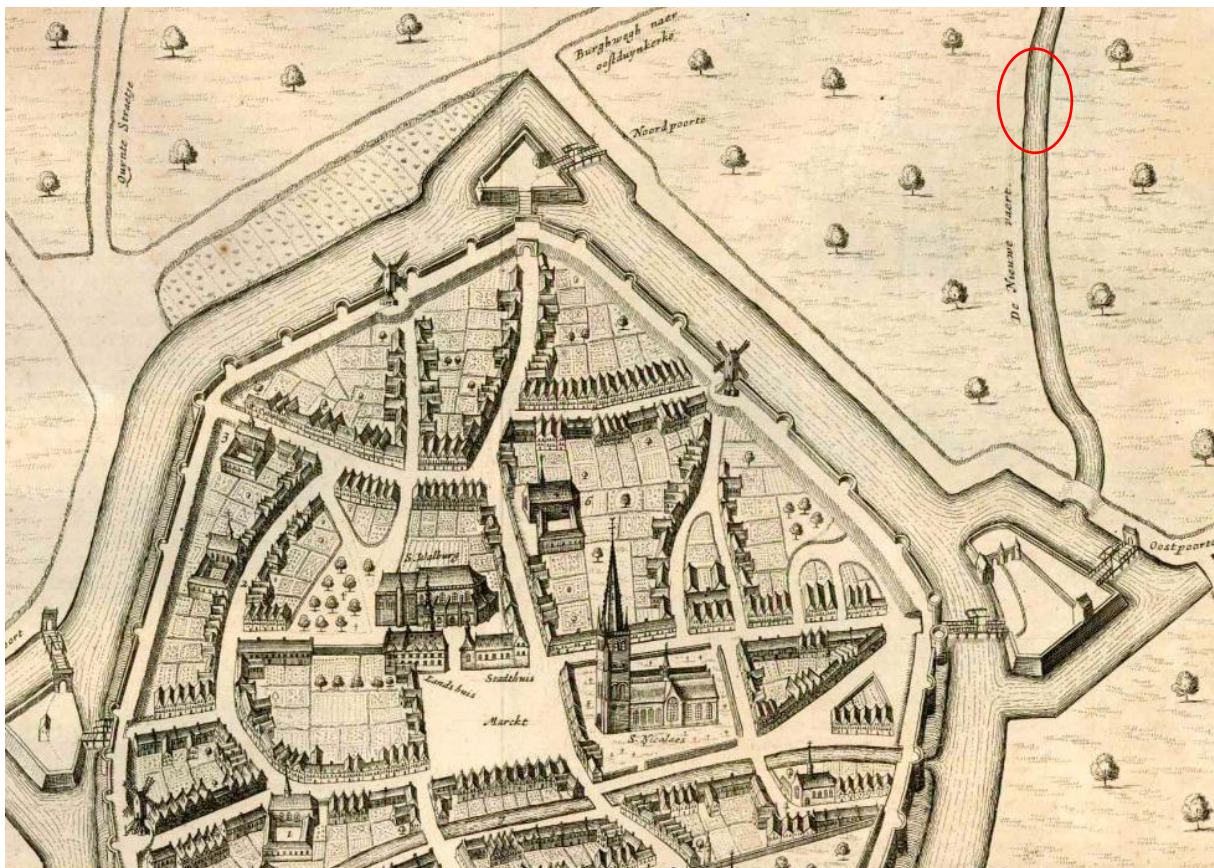
Toen onder Filips II (1555-1598) de strijd zich verplaatste van de grenzen met Frankrijk naar de steden werd het bastionsysteem verder verfijnd en gesystematiseerd.⁸ Frankrijk vormde na 1544 voorlopig geen bedreiging meer. De bedreiging zou nu van binnenuit komen als

⁷ J. Termote, 1989, pp. 18-19

⁸ P. Martens, 2002, p. 106

gevolg van de strikte centralisatiepolitiek ingezet onder keizer Karel, de economische crisis en de nieuwe religieuze hervormingsbeweging. De gespannen toestand escaleerde in 1566 met het uitbreken van de Beeldenstorm.

De Spaanse repressie die een militaire weerklank vond met de komst van de hertog van Alba naar de Lage Landen, luidde het begin in van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). De Westhoek veranderde decennialang in een oorlogsgebied. Naast de noodzakelijke onderhoudswerken voorzagen men ook de bouw van *drije bollewercken*. Deze kwamen er voor de Zuidpoort, Westpoort en Noordpoort. Ook het oude bolwerk voor de Oostpoort werd in 1581 vervangen door een moderne ravelijn. Deze ravelijn is duidelijk zichtbaar op het plan in Sanderus' *Flandria Illustrata* uit 1640. **Op het plan van Sanderus is de Veurnevaart (huidig Kanaal Nieuwpoort-Duinkerke) voor het eerst waar te nemen.** De waterloop wordt op het plan van Sanderus aangeduid als '*de Nieuwe Vaart*'. De waterloop werd omstreeks 1630 aangelegd. Het sluit aan bij de in dezelfde tijd aangelegde kanalen Gent-Brugge (1613) en Brugge-Oostende (1618).



Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, 1640 (Bron: NGI Cartesius).

De Westhoeksteden zullen in het voorjaar van 1583 één voor één ingenomen worden. Nieuwpoort, Diksmuide en Veurne hadden zich zonder slag of stoot overgegeven. Kort na de Spaanse inname van Veurne werd een garnizoen bestaande uit 3 compagnieën infanteristen gelegerd in de stad. Deze dwongen het stads- en kasselrijbestuur om op hun kosten de ravelijn van de Oostpoort in te richten tot citadel of dwangburcht voor de Spaanse troepen. De verbouwingswerken startten rond het najaar van 1583. Elf maanden later werden de wapens en munitie van de stad naar de citadel gebracht die voortaan zou bewaakt worden door een garnizoen bestaande uit 1 compagnie infanteristen. Juan Arias

werd de 1^{ste} *Casteleyn der Reducto*. Op de Sanderuskaart zien we inderdaad dat de ravelijn van de Oostpoort het meest uitgebouwd werd en van verschillende gebouwen was voorzien.⁹

Op 7 september 1646 wordt Veurne een 1^{ste} maal veroverd door Franse strijdkrachten onder leiding van de hertog van Edingen. De Veurnse verdediging bleek niet opgewassen tegen het 40.000 man sterke Franse leger. Kort na de Franse verovering van de stad wordt de verdediging in sneltempo verbeterd. De nieuwe verdedigingswerken werden opgetrokken uit aarde en bestonden uit 3 ravelijnen, waarvan 2 voor de noordwestelijke en 1 voor de noordoostelijke sector van de middeleeuwse stadsmuur.¹⁰ Hierop volgt een dubbele enveloppe telkens doorbroken door de Duinkerkevaart, de Colmegracht, de Lovaart en de Nieuwpoortvaart. De buitenste enveloppe is regelmatig van vorm. Voor de ravelijn van de Oostpoort is tevens een hoornwerk voorzien. Een 2^{de} hoornwerk ligt voor de nieuwe noordwestelijke ravelijnen en is vrij onregelmatig van vorm.

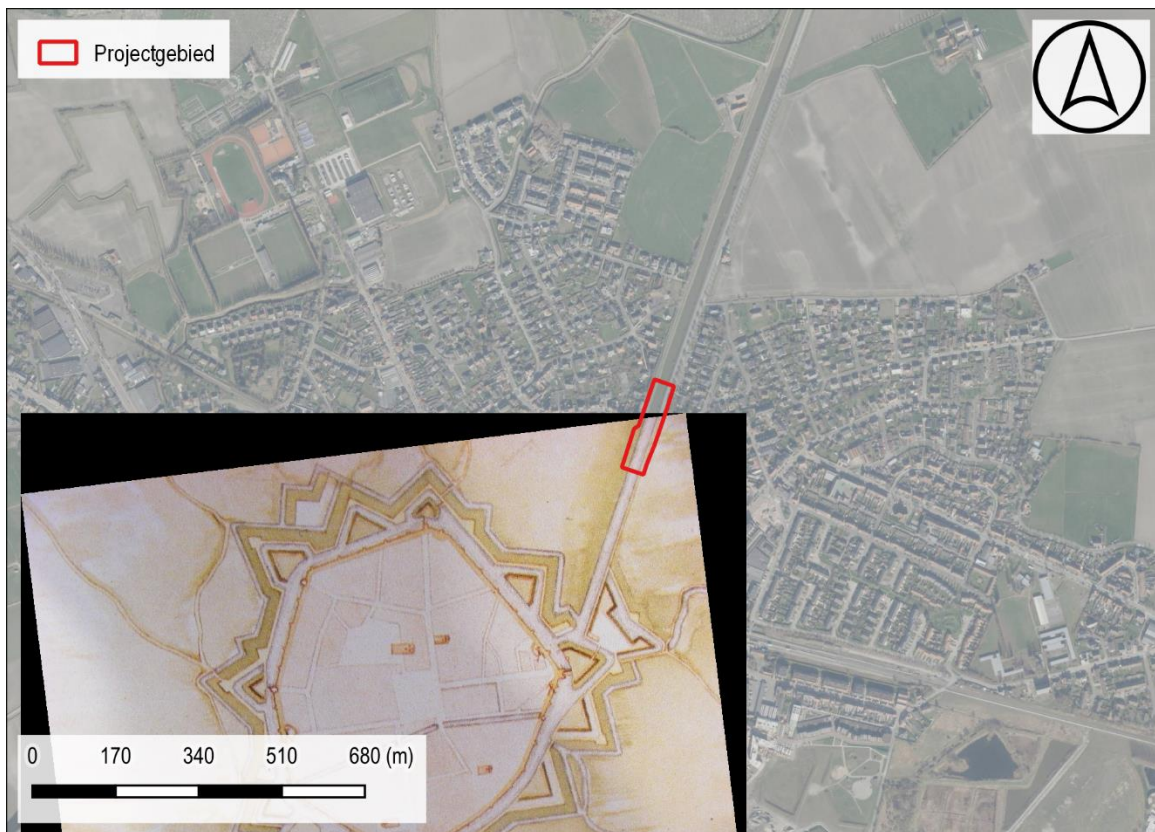
Uit deze periode is een cartografische bron voorhanden: de zgn. kaart van Boulengier. De Spaanse ingenieur Jean Boulengier was vanaf 1647 in dienst maar werd pas ingenieur vanaf 1652/53. Op basis van deze beperkte gegevens zijn 2 dateringen van deze kaart mogelijk: de periode 1651-1658 of na de Vrede van de Pyreneeën vanaf 1660 tot de Vrede van Aken van 1667 (zie verder). Johan Termote is in zijn artikel eerder geneigd de 2^{de} datering te aanvaarden.¹¹

Het projectgebied situeert zich volgens het plan van Boulengier ter hoogte van de Veurnevaart, buiten de stadsversterkingen.

⁹ P. Heindrycx, 1853, band 3 p. 187

¹⁰ J. Termote, 2006, pp. 40-41

¹¹ Ibidem, p. 44



Figuur 20: Projectgebied weergegeven op het plan Boulengier, vermoedelijk 1660-1667? (Bron: NGI Cartesius).

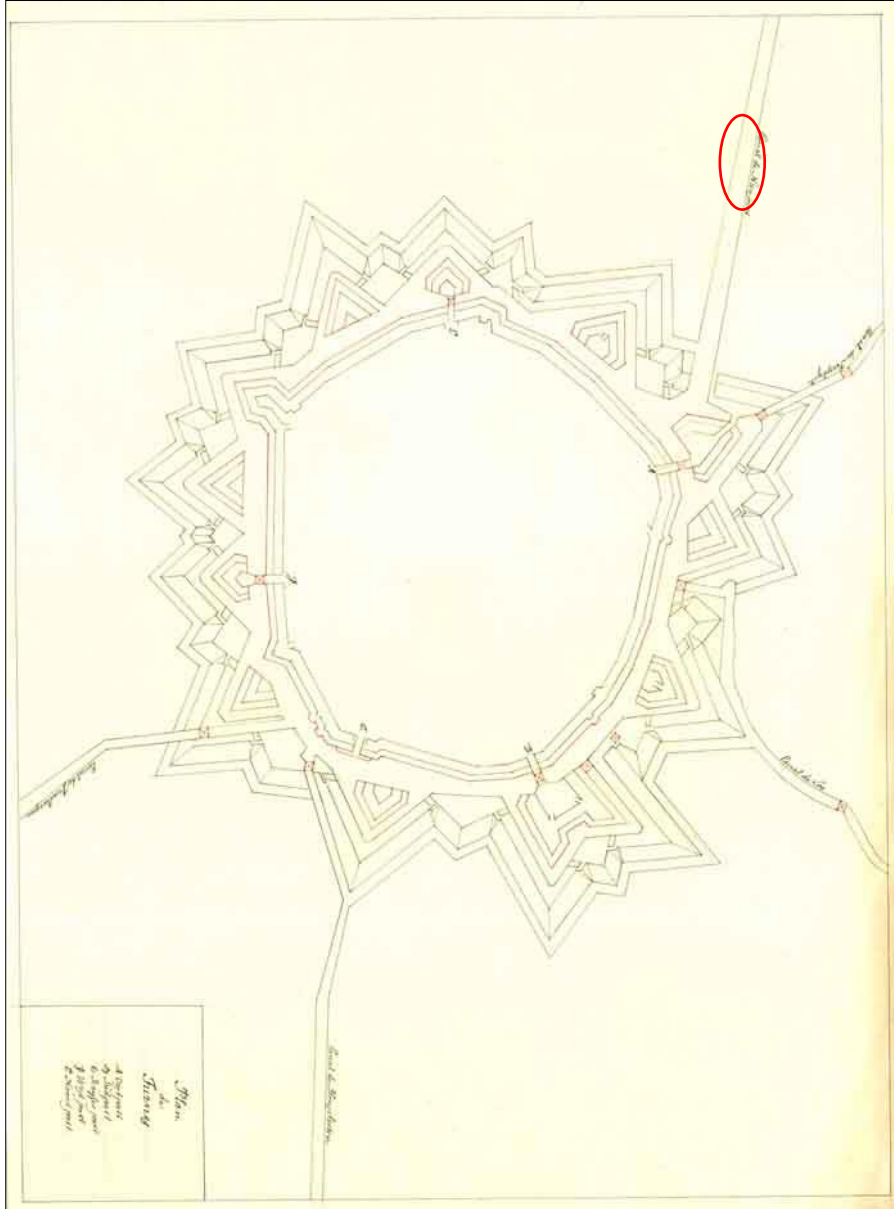
In april 1672 verklaarde Lodewijk XIV, ditmaal samen met Engeland, de oorlog aan de Republiek der Verenigde Provinciën. Hoewel Veurne buiten het nieuwe strijdtonaal lag, ondervond men in de streek wel de weerklink van de oorlog. Zo kwam het af en toe tot incidenten tussen Hollandse troepen, die uit waren op contributie, en Franse soldaten. De Franse successen in de Republiek leidden bij het Franse hof tot de overtuiging dat de strategische waarde van de vroegere enclaves, waaronder Veurne, nihil was geworden. Eind februari 1673 worden een groot aantal arbeiders en pioniers uit de kasselrij Bergues, Bourbourg en Veurne gerekruteerd om de buitenwerken en de laatmiddeleeuwse stadsmuur af te breken. Reeds in 1678 stelde Vauban voor om Veurne opnieuw te nemen in de vestingenlinie.¹² Ook maarschalk d'Humières bepleitte in een brief naar Louvois de versterking van Veurne. Toch zou het nog tot oktober 1691 duren vooraleer Lodewijk XIV beslist om van Veurne opnieuw een vestingstad te maken.¹³

In september 1692 wordt Veurne onverwacht ingenomen door Hollandse troepen. De bevelhebber graaf van Noyelles geeft onmiddellijk het bevel de stad te versterken en laat hiervoor in de volgende maanden 1000 pioniers inzetten en vraagt 50 *coordebacken* (kruiwagens?) en 20 paarden te leveren. Het belang van de vesting aan het einde van de 17^{de} eeuw is duidelijk weer toegenomen. Het oorspronkelijke Hollandse ontwerp kennen we dankzij een tekening bewaard in het Krijgsarchief van Stockholm dat naderhand ook

¹² E. De Pauw, 1986, hoofdstuk VII p. 2

¹³ Ibidem, hoofdstuk VIII p. 9

gepubliceerd werd op het internet.¹⁴ De geplande versterking bestaat uit een nieuwe courtine waarin de resten van enkele oudere bastions en middeleeuwse torens zijn opgenomen en een reeks van 9 ravelijnen voorafgegaan door een bedekte weg met glacis. Aan de Zuidpoort wordt een klein hoornwerk gepland. Het plangebied situeert zich buiten de stadsversterking.



Figuur 21: Ontwerptekening van de vesting Veurne eind 1692 (Bron: <http://www.statensarkiv.se>)

De Hollandse verdedigingswerken zouden een maat voor niets blijken. Tegen alle toenmalige conventies in, trok de Franse maarschalk Boufflers eind 1692 niet op winterkamp maar rukte op naar Veurne. De Hollanders gaven de stad op 6 januari 1693 gewonnen.

Op 20 januari 1673 maakte Sébastien Le Prêtre Heer van Vauban zijn plannen bekend aan Minister van Oorlog Louvois om de onregelmatige noordgrens tussen Frankrijk en de Spaanse Nederlanden beter te beveiligen tegen een terugkeer van de vroegere bezitters. Dit zou volgens Vauban het aantal te onderhouden vestingen sterk reduceren en heel wat overbodige kosten besparen.¹⁵ Het project voor deze grens voorzag een 3-voudige linie van stadsversterkingen en forten, die in de breedte door grachten en in de diepte door versterkte legerkampen verbonden was. Veurne zou pas vanaf 1692 in de 1^{ste} linie worden opgenomen wanneer bleek dat Nieuwpoort, beveiligd door inundaties, oninneembaar was.¹⁶

Vanaf begin 1693 startten de Franse ingenieurs Duverger en Hue de Caligny onder leiding van Vaubans leerling Mesgrigny met de uitbouw van de nieuwe gebastioneerde stadsversterking. Vauban zelf zou deze werken in mei 1693 en januari 1695 komen inspecteren op één van zijn vele doorreizen langs de Pré-Carrégrems.¹⁷ In volle oorlogstijd was een geallieerde tegenaanval nog altijd mogelijk. Daarom bouwde men noodgedwongen verder op basis van de Hollandse realisaties. De oplossing voor de beperkte diepte van de versterkingsgordel bestond erin om een 2^{de} gordel met ravelijnen en een bedekte weg met glacis rond de stad aan te leggen.¹⁸ Het probleem van de te kleine bastions liet men voorlopig voor wat het was. De tijd en financiële middelen waren simpelweg te beperkt. Richting Nieuwpoort verrees een nieuw hoornwerk tussen de vaart Veurne-Nieuwpoort en de Proostdijkvaart.

Omtrent de tweede fase zijn we goed ingelicht dankzij een bewaard gebleven projectplan uit 1699. Dit plan voorziet in de omwerking van de gebastioneerde vestinggordel rond de stad volgens het 1^{ste} systeem van Vauban met daarin de aanleg van een binnenhaven en een verbetering van de militaire infrastructuur.¹⁹ Vanaf 1699 startte de aanpassing van de vesting en dit onder leiding van de terug opgeroepen Vauban en ingenieur Touros.²⁰

Op het plan van 1699 is te zien dat de Veurnse Vaart deels geïncorporeerd wordt in de nieuwe versterkingen. Het zuidelijk deel van het projectgebied snijdt vermoedelijk de buitenste contregarde, bedekte weg, palissade en glacis aan. Centraal is een brugje over de waterloop waar te nemen. Dit brugje werd gerealiseerd in de lijn van de bedekte weg rondom de versterking. De oorspronkelijke weg ten westen en ten oosten van deze brug zijn tot op heden bewaard in respectievelijk de Noorburgweg en de Voetbalstraat. In het noordoostelijk deel is tevens een brug waar te nemen.

Om een idee te krijgen hoe de vesting Veurne er uit zag na het vertrek van de Fransen, kunnen we ons baseren op verschillende 18de eeuwse kaarten en plannen. De plannen van Vauban en Touros werden immers slechts gedeeltelijk uitgevoerd en aangepast aan het gekrompen tijdsbestek en budget. Van de versterking werd enkel de gebastioneerde muur met gracht en tenailles gerealiseerd, zij het enkel aan de zuidelijke en oostelijke kant van de stad. Twee indicatieve plannen zijn een plan uit 1732-1734 en de Ferrariskaart. Het plan van 1732-1734 toont aan dat het project van Vauban binnen de projectgrenzen effectief werd uitgevoerd. Centraal wordt het projectgebied aangesneden door de bedekte weg die

¹⁵ P. Despriet, 2007, p. 9

¹⁶ J. Termote, 2000, pp. 88-89

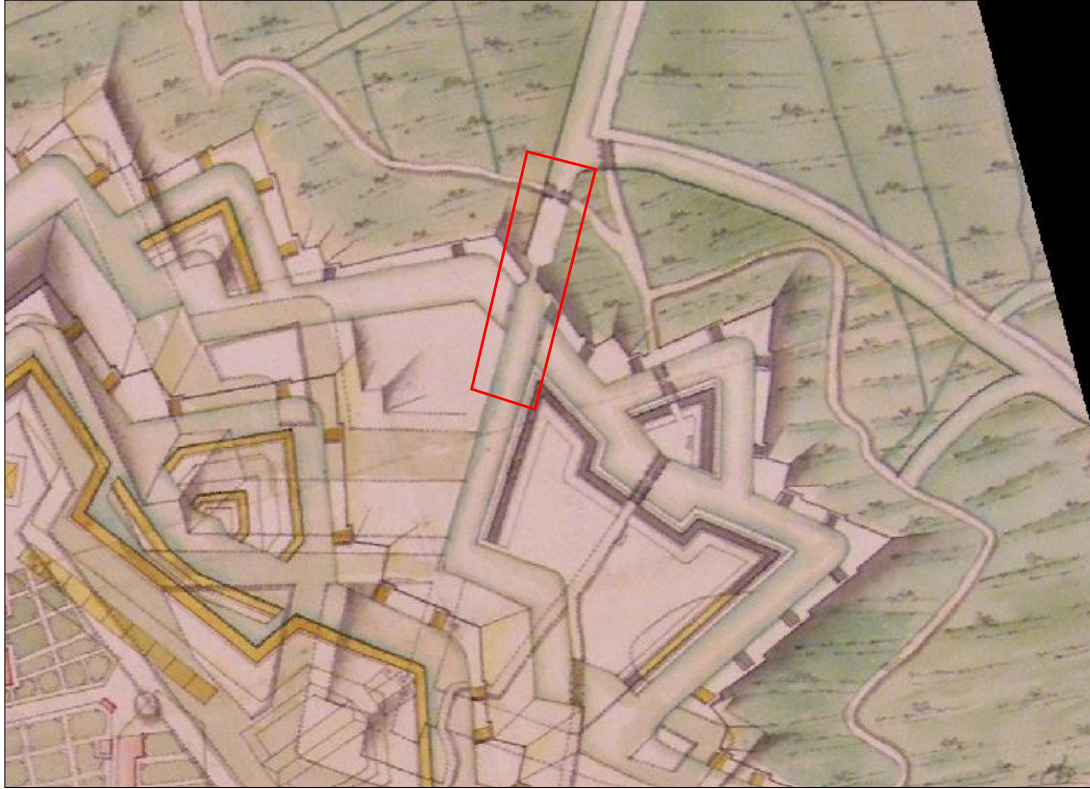
¹⁷ M. Barros, N. Salat & T. Sarmant, 2006, p. 169

¹⁸ J. Termote, 2006, p. 49

¹⁹ J. Termote, 1998, p. 6

²⁰ J. Termote, 2006, p. 49

via een brug over de Veurne Vaart loopt. Ook de brug in het noordelijk terreindeel is waar te nemen. Mogelijk snijdt het uiterst zuidelijk deel van het projectgebied net het gekarteerde hoornwerk aan. De Ferrariskaart is vermoedelijk iets minder nauwkeurig maar geeft ook een quasi gelijk beeld weer.



Figuur 22: Ontwerpplan van de verbouwingen van de vesting Veurne, 1699. De kaart toont de reeds gerealiseerde gedeelten in het grijs en de nieuwe geplande delen in het geel (Bron: SAV, aanwinsten nr. 52).



Figuur 23: Projectgebied weergegeven op een plan van 1732-1734 (Bron: NGI Cartesius).



Figuur 24: Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Na 1748 keerde de rust in de streek terug. Gerustgesteld door zijn nauwe banden met het Franse koningshuis gaat keizer Jozef II over tot een drastische beslissing. In 1782 hief hij het Barrièretraktaat op en dit in een poging om de Hollandse troepen uit de Bareelvestingen te krijgen.²¹ De laatste Hollandse troepen verlieten Veurne op 15 januari 1782. Dit betekende de doodsteek voor de vesting Veurne.

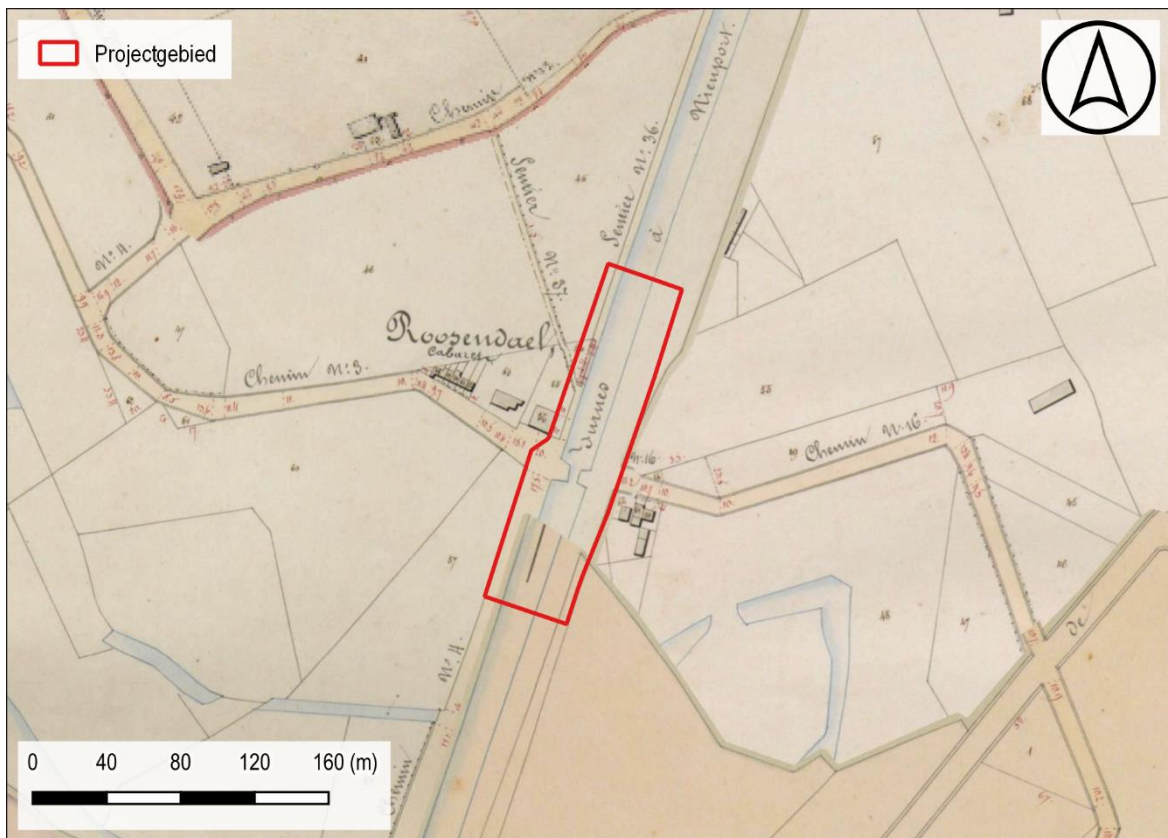
Op 21, 22 en 23 september 1782 en 29 augustus 1783 werden de eerste percelen waarop de versterkingen waren gebouwd verkocht.²² Men kon bvb. een stuk van de bedekte weg met glacis of een ravelijn kopen. Gedurende de Hollandse periode werd Veurne niet opgenomen in de zogenaamde Wellingtonlinie, de rol van Veurne als vestingsstad was bij deze uitgespeeld.

Hoe het historisch kanaal zelf is geëvolueerd van de eerste helft van de 17^e eeuw tot op heden is niet volledig duidelijk. Mogelijk werd het kanaal na het slechten van de vestingen opgewaardeerd. Op de 19^e-eeuwse kaarten is te zien dat er aan beide zijden van het kanaal een weg tot ontwikkeling gekomen is. Op het hoogtemodel is te zien dat deze wegen zich ca. 1 meter hoger situeren dan het omliggende polderlandschap. Of deze ophoging langsheen het kanaal een 19^e-eeuws element is, ofdat deze ophoging reeds aanwezig was bij de oudste 17^e-eeuwse fase van het kanaal is niet zeker. Op de 19^e-eeuwse kaarten wordt de brug centraal binnen het projectgebied aangeduid als *Rosendael-brug*. Op een topografische kaart van 1883 is de brug al niet meer aanwezig.

De orthofotosequentie geeft een duidelijke evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Op de oudste luchtopname is de brug reeds verdwenen.

²¹ E. Rooms, 2002, p. 113 ; F. De Potter, E. Ronse & P. Borre, 1975, pp. 148-149

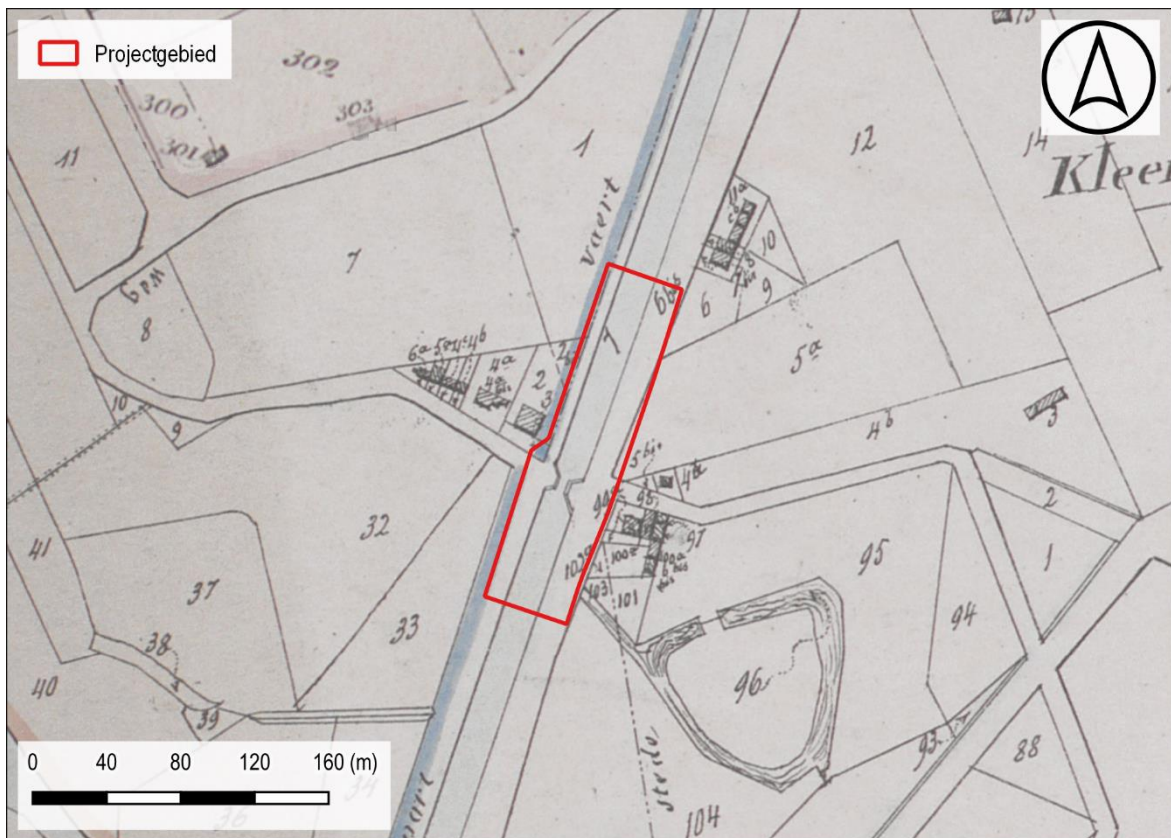
²² SAV, Oud Archief nr. 968: versterkingen



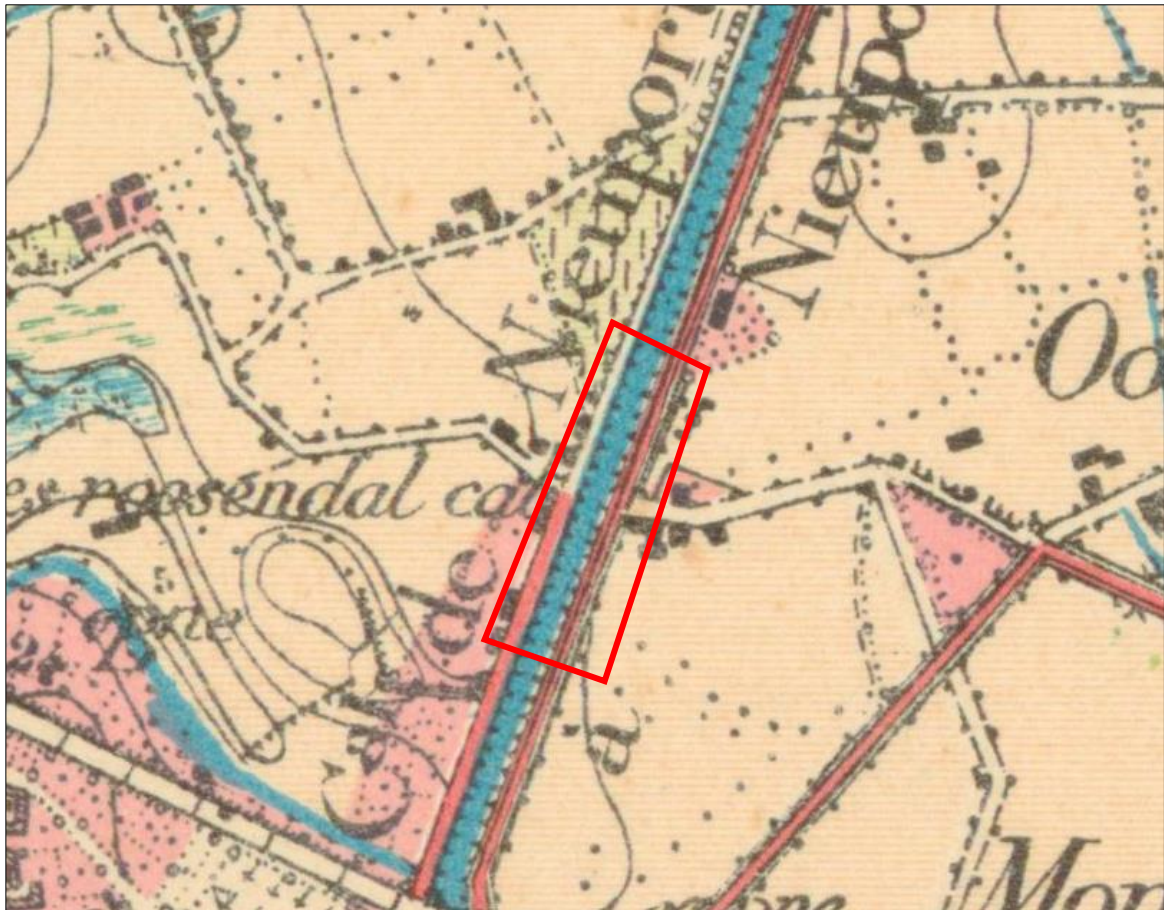
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. Atlas der Buurtwegen d.d. 1840 (© geopunt)



Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. Vandermaelenkaart d.d. 1846-1854 (© geopunt)



Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. Poppkaart d.d. 1842-1879 (© geopunt)



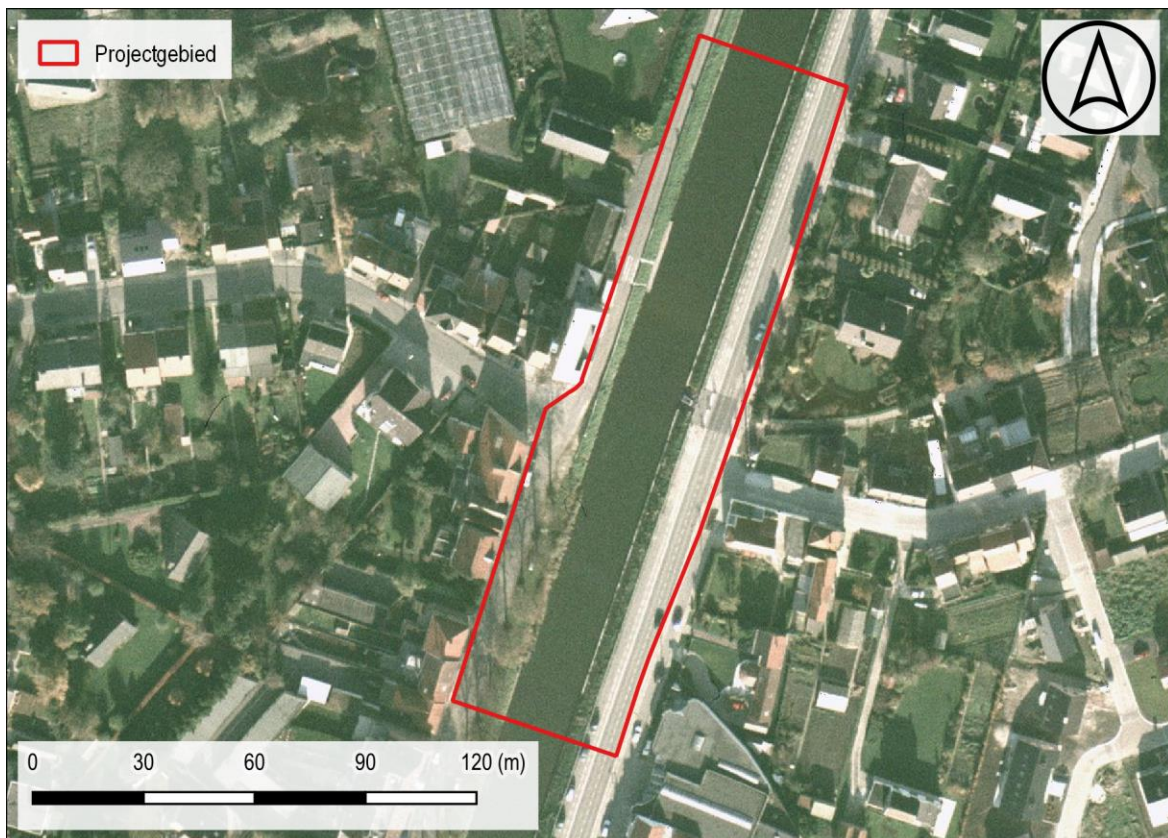
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (NGI-Cartesius).



Figuur 29: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt)



Figuur 30: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt)



Figuur 31: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt)



Figuur 32: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt)



Figuur 33: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt)

1.2.3 Archeologisch kader

De gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied zijn hoofdzakelijk gelegen binnen de stadsversterkingen en betreffen voornamelijk resten van bewoning en activiteiten binnen de (laat)middeleeuwse stad en jongere stadsversterkingen. Rondom de stad zijn echter ook aanwijzingen voor bewoning en zoutwinning in het finaal La Tène of de laatste fase van de ijzertijd en in de Romeinse periode.

Tussen het kanaal Veurne-Nieuwpoort en het Stabelincksleed (op een schorre; Veurne Stabelincksleed, ID70106) is reeds in 1886 een zoutwinningssite teruggevonden uit de late ijzertijd, meerbepaald midden- tot laat-La Tène tot einde 3de eeuw n. Chr. De afdamming was mogelijk versterkt met ingeheide palen. De zoutpanne zou bij opgave gebruikt zijn als stortplaats. Bij een onderzoek uit 2011, ten noorden van het projectgebied werden veenwinningsputten uit de volle middeleeuwen aangetroffen, alsook aardewerk uit de volle middeleeuwen (CAI ID 152491). Ook aan het Will Tura Sportpark werden bij onderzoek aardewerkfragmenten uit de volle middeleeuwen gelokaliseerd (CAI ID 207302).

Ten zuiden van de baan naar De Panne werd al in 1845 een tumulus met vijf urnen (Veurne – Halve Maan, ID70105) opgegraven. Eén van de urnen bevatte een halsketting van rode kralen. De vondst kon gedateerd worden in de midden- Romeinse tijd.

De meeste vondsten in het Veurnse gaan terug tot de middeleeuwen. In de vroege middeleeuwen is de castrale ringwal (ID76950) uit de 9^{de} eeuw een dominant item in het landschap. Deze cirkelvorm is nog steeds zichtbaar in het huidige stratenplan rond het stadspark (Noordstraat, Pannestraat, Zwarte Nonnenstraat, Vleeshouwerstraat). In een eerste fase (eind 9^{de}-10^{de} eeuw) zou het gaan om een vluchtburch zonder permanente of intensieve woonfunctie. Na een nivelleringsfase werden er enkele houten gebouwen opgetrokken. In de Zwarte Nonnenstraat (ID75812) werd bij onderzoek een vroegmiddeleeuwse gracht aangesneden die wellicht aan de ringwalgracht toegeschreven kan worden.

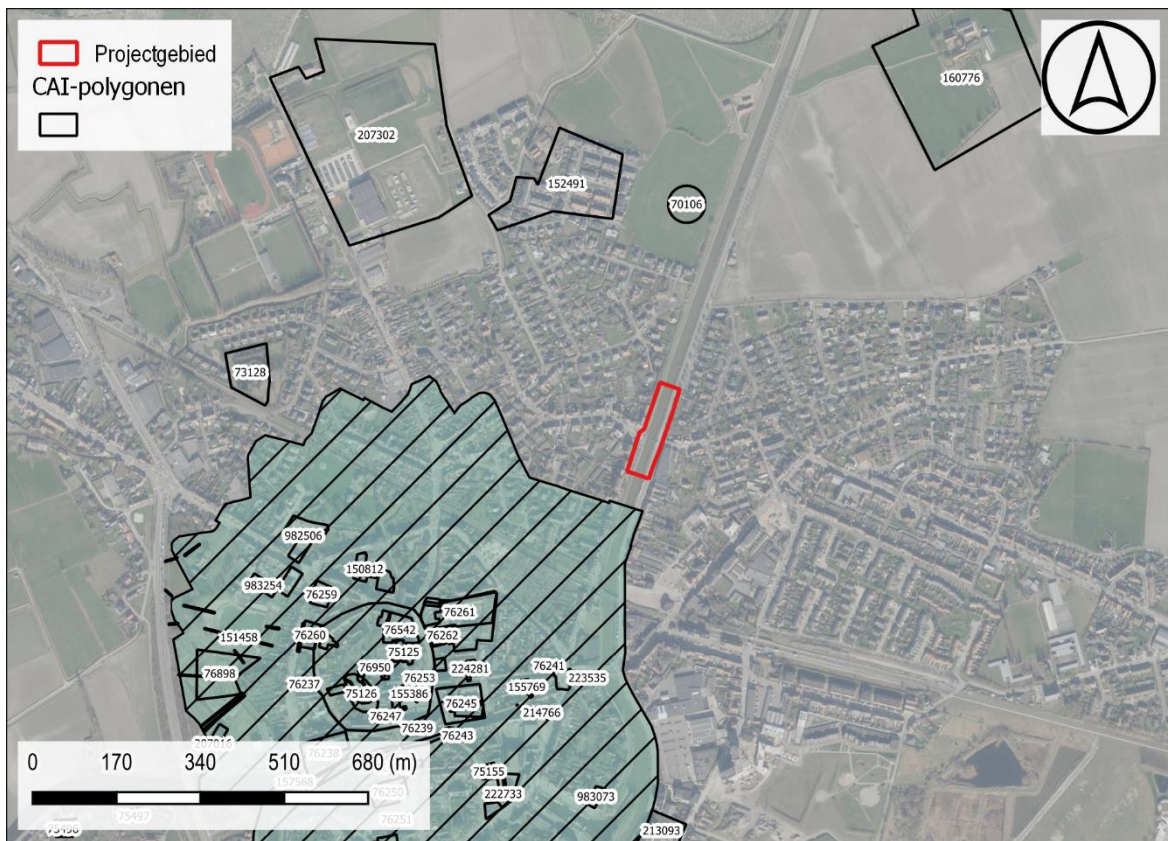
De castrale ringwal in Veurne (ID76950 en Warandemote ID75126) evolueerde tot motte in de volle middeleeuwen. Mogelijk werd in 2012 in de Pannestraat (ID163477) de noordelijke rand van de burchtgracht aangesneden. De oorsprong van de Sint-Walburgakerk (ID75125) gaat wellicht terug op een vroegmiddeleeuwse burchtkapel. De Romaanse kerk dateert uit de eerste helft van de 12^{de} eeuw. In de Zwarte Nonnenstraat (ID75812) was sprake van de vondst van volmiddeleeuwse hutkommen. Ze werden afgedekt door een laatmiddeleeuwse afvallaag. Opgravingen uit 1985 in de Vleeshouwerstraat I in Veurne (ID75159) brachten mogelijke hutkommen uit de 10^{de}-11^{de} eeuw aan het licht, net als een reeks oudere straatniveaus waarvan de oudste fase verhard was met ijzerzandsteen en van vóór de 12^{de} eeuw dateert. Tussen de Burgweg en Stabelincksleed (ID152491) werden volmiddeleeuwse veenwinningsputten aangesneden (en ook enkele off site kuilen en greppels). Aan de Beoosterpoort (Thoen 30, ID 75456; Beoosterpoort I, ID76535) werden naast Romeinse vondsten ook een concentratie volmiddeleeuws materiaal aangetroffen. Ook drie gebouwplattegronden, een hutkom en twee andere gebouwen werden in de 12^{de} eeuw gedateerd. De Stadshalle/het Schepenhuis (ID76256) ontstond ten laatste in de 13^{de} eeuw en bleef tot ca. 1447 in gebruik. In 1991 vonden er opgravingen plaats.

Gelet op de archeologische verwachting binnen de projectgrenzen is vooral onderzoek naar restanten van de stadsversterkingen relevant. Aan de Groene Wig (ID 151458) werden

restanten van de Vauban-versterking aangesneden. Deze bestonden uit de vestingsgracht (hoofdgracht, ravelijnsgracht, buitengracht, halvemaansgracht), de vestingswallen (hoofdwal, buitenwal), de aanzet van het glacis van de ravelijn en de halve maan. Er werden ook oudere sporen aangesneden: complexe opeenvolging van minstens 4 grachtstructuren, waarvan er 3 waarschijnlijk in verband te brengen zijn met de (middeleeuwse) stadsgracht.

Aan het Vaubanpark werd in 2013 een opgraving uitgevoerd naar aanleiding van de realisatie van een kajakpOLOveld. Hierbij werd de 17^e-eeuwse buitengracht van de Vaubanversterking aangesneden. Deze was opgevuld in verschillende fasen. (ID 207016)

Aan de Dehaenelaan werden in 2011 de funderingen aangetroffen in gele baksteen van twee halfcirkelvormige baksteenstructuren, te interpreteren als de basis van twee flankeertorens (vermoedelijk een deel van de Duinkerke poort). Deze konden gedateerd worden in het eind van de 14^e eeuw. (ID 157568)



Figuur 34: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).

1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK

De opdrachtgever plant de constructie van een nieuwe fiets- en voetgangersbrug tussen de Voetbalstraat en Noordburgweg, over het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke, op het grondgebied van Veurne. Het volledige projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 8735 m² en beslaat het kanaal zelf en delen van de Rozendalstraat, Conterdijk en Nieuwpoortkeiweg. Voor zowel de landhoofden als meerdere pijlers wordt een droge kuip uitgegraven met variabele grootte tot op aanzienlijke diepte. De overige ingrepen binnen het kader van het geplande project bereiken een diepte van maximaal 50 cm onder het maaiveld.

Het onderzoeksgebied is gelegen in de kustpolders ten noorden van de stad Veurne. Op het DHMV is duidelijk te zien dat te randen van het onderzoeksgebied langs het kanaal duidelijk zijn opgevoerd. De Quartairgeologische kaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een profielopbouw weer bestaand uit geulafzettingen. Het onderzoeksgebied is gelegen ter hoogte van het 'Veurnse Gat', een grote inbraakgeul die een zijtak vormt van de Avekappellegeul. De bodemkaart geeft geen concrete informatie weer over de natuurlijke bodemopbouw. Wel zijn langs beide zijden van het kanaal polygonen uitgebikte gronden weergegeven waar het bovenliggende kleidek afgegraven kan zijn. Verder wijst de bodemkaart op de aanwezigheid van kreekruggronden. Gelet op de ligging ter hoogte van een grote getijdengeul is er geen verwachting inzake steentijdresten.

Uit de cartografische bronnen kan afgeleid worden dat het onderzoeksgebied zich ten noorden van de historische kern van Veurne bevindt. Op een plan uit 1699 is te zien dat het projectgebied en de Veurnse Vaart, uitgegraven vanaf 1630, worden geïncorporeerd in de Vaubanversterkingen. Tevens is, ter hoogte van de huidige geplande brug, eveneens een oversteek over de vaart te zien. Vanaf de 2^e helft van de 18^e eeuw worden de Vaubanversterkingen gedeeltelijke afgebroken en gronden verkocht. Op de Ferrariskaart is te zien dat een deel van de versterkingen niet langer is weergegeven. Ter hoogte van het kanaal is een brug weergegeven. Op het 19^e-eeuws kaartmateriaal wordt deze brug aangeduid met de naam 'Ponte de Rosendael', naar een gelijknamige herberg die wordt aangeduid op de Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart. Op de topografische kaart van 1883 is de brug niet langer afgebeeld. Binnen de orthofotosequentie zijn geen wezenlijke veranderingen op te merken inzake het landgebruik.

In de ruime omgeving van het onderzoeksgebied zijn de meeste gekende archeologische vindplaatsen gelegen binnen de middeleeuwse stadskern van Veurne. Ten noorden van het onderzoeksgebied, aan het Stabelincksleed, geeft de CAI het restant aan van een zoutziederssite. Dit betreft een oude waarneming uit de 19^e eeuw. De zoutwinningssite zou dateren uit de late ijzertijd en in gebruik blijven tot de 3^e eeuw, waarbij de zoutpan na opgave zou volgestort zijn. Bij onderzoek aan de Klaproosstraat, ten noorden van het Veurnse stadscentrum, zijn meerdere veenwinningskuilen aangetroffen die vermoedelijk te dateren zijn in de volle middeleeuwen. Het merendeel van de gekende vindplaatsen in de omgeving betreft waarnemingen binnen de stadskern van Veurne. De stadskern gaat meer dan waarschijnlijk terug op een vroeg- tot volmiddeleeuwse vluchtburch of ringwalversterking. Deze cirkelvorm is nog te herkennen in het stratenpatroon. Bij onderzoek binnen de stadskern zijn voornamelijk sporen van bewoning en artisanale activiteiten in kaart gebracht en onderzocht die gedateerd kunnen worden in de volle en late middeleeuwen en de

vroegmoderne periode. Naast deze resten van wonen en werken in de middeleeuwse stad werden op verschillende locaties restanten van de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne stadsversterkingen in kaart gebracht.

Concreet wijzen de beschikbare gegevens voornamelijk op restanten uit de middeleeuwen en vroegmoderne periode. Uit het cartografisch onderzoek blijkt dat ter hoogte van het geplande bruggenhoofd nog restanten van de oudere brug in de ondergrond bewaard kunnen zijn en potentieel bedreigd worden door de geplande werken. Vanwege het fragmentaire karakter en de beperkte oppervlakte van de diepere ingrepen in een droge kuip en een infiltratiegracht wordt een werfbegeleiding als meest geschikte onderzoeksmethode gezien om eventueel aanwezige, diepere restanten in kaart te brengen en onmiddellijk te onderzoeken. Met betrekking de minder diepe ingrepen wordt verder archeologisch onderzoek weinig zinvol geacht. Vanwege de reeds aanwezige infrastructuur en ophogingen langs het kanaal wordt de kans op wezenlijke kenniswinst bij verdere opvolging van deze ingrepen als zeer beperkt ingeschat.

BIBLIOGRAFIE

LITERATUUR

De Maesschalk, E., 2002, Fortificaties in de late middeleeuwen, in: De Vos, L. (red.), *Burchten en forten en andere versterkingen in Vlaanderen*, Leuven, pp. 26-27

De Pauw, E., 1986, *Sebastien le Prestre de Vauban: zijn ideeengoed en de verwezenlijking ervan in maritiem Vlaanderen*, Gent, 2 banden (=onuitgegeven licentiaatsverhandeling)

Despriet, P., 2007, *De Geniale Vauban en de Pré-Carrégrensvesting 1677-1713*, Kortrijk (=Onbekend Frans-Vlaanderen, 8)

Heinderycx, P., 1853, *Jaerboeken van Veurne en Veurneambacht*, Veurne (heruitgave E. Ronse), 4 banden

Lehouck, A. 2003. Ontstaan en groei van de stad Veurne: een archeo-topografische benadering, in: Infoblad Westvlaamse Gidsenkring, jaargang 39: pp.1-19.

Martens, P., 2002, Inleiding 16^{de} eeuw. Het begin van de moderne vestingbouw (1400-1600), in: De Vos, L. (red.), *Burchten en forten en andere versterkingen in Vlaanderen*, Leuven, pp. 101-107

Rooms, E., 2007, *Lodewijk XIV en de Lage Landen*, Leuven

Termote, J., 1989, De leeuwentoren te Ieper. Een bijdrage tot het onderzoek van de Bourgondische stadsversterkingen in Kust-Vlaanderen, in: *Westvlaamse Archaeologica* 5, pp. 17-29

Termote, J., 2000, Speelbal van de grote koninkrijken. De militaire lotgevallen van een grensstreek, in: De Roo, N. (red), *De verbeelding van de Westhoek*, Tielt, pp. 72-93

Termote, J. & Himpe, K., 2002, *Cultuurhistorische inventarisatie watergebonden bouwkundig erfgoed. Advies inzake conservering, restauratie en eventuele reconstructie in het kader van het landinrichtingsproject "De Westhoek"*, Tielt, 2 banden

Termote, J., 2006, De eerste gebastioneerde versterkingen van de stad Veurne (1646-1647 en 1692), in: *Archikrant* jaargang 16, nr. 2, pp. 39-50

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

Wackenier, W., 2011. Versterkt Veurne Archeo-historische analyse van een vestingbouwkundig verleden, onuitgegeven paper, 71 p.

DIGITALE BRONNEN

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

<https://cartesius.be>

<https://loket.onroerendergoed.be>

BIJLAGE

FIGURENLIJST

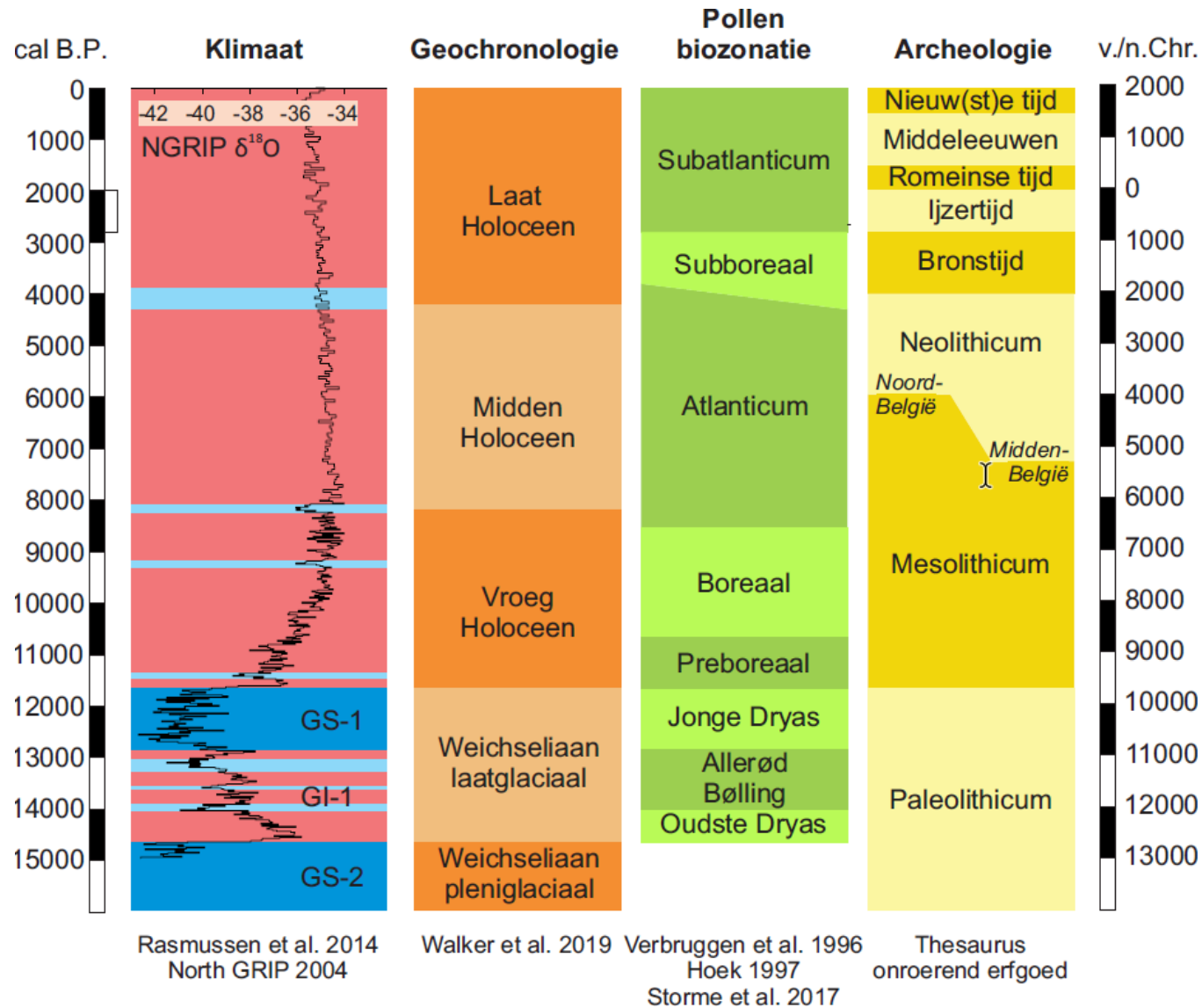
Figuur 1: Locatie projectgebied ten aanzien van de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Veurne – weergave op meest recente luchtopname(©Geopunt)...	2
Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt).....	4
Figuur 3: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)	4
Figuur 4: Zone advies werfbegeleiding archeologienota ID 17983.....	6
Figuur 5: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)	7
Figuur 6: Diepere bodemingrepen weergegeven op de meest recente luchtopname (©Geopunt).	9
Figuur 7: De diepere bodemingrepen weergegeven op een plan van 1732.	9
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	10
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	12
Figuur 12: Hoogteverloop, NW-ZO.	12
Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)	13
Figuur 14: Situering projectgebied t.a.v. de Samengestelde Quartaire Profieltypekaart, schaal 1:50 000 (© DOV).....	13
Figuur 15: Situering projectgebied t.a.v. de bijkaart bij de sequentiekaart met de dieptes van de basis van de holocene afzettingen (©Baeteman,C.).	14
Figuur 16: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)	14
Figuur 17: Reconstructie met aanduiding van de eerste stadsverdediging (IV), overgenomen uit Termote, J. 1993, p.19. Het projectgebied situeert zich ten noorden van deze versterking.	19
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	20
Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, 1640 (Bron: NGI Cartesius).....	21
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op het plan Boulengier , vermoedelijk 1660-1667? (Bron: NGI Cartesius).....	23
Figuur 21: Ontwerptekening van de vesting Veurne eind 1692 (Bron: http://www.statensarkiv.se).....	24
Figuur 22: Ontwerpplan van de verbouwingen van de vesting Veurne, 1699. De kaart toont de reeds gerealiseerde gedeelten in het grijs en de nieuwe geplande delen in het geel (Bron: SAV, aanwinsten nr. 52).....	26
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op een plan van 1732-1734 (Bron: NGI Cartesius). 27	
Figuur 24: Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	27
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. Atlas der Buurtwegen d.d. 1840 (© geopunt)	29
Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. Vandermaelenkaart d.d. 1846-1854 (© geopunt) ...	29
Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. Poppkaart d.d. 1842-1879 (© geopunt).....	30

Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (NGI-Cartesius).....	31
Figuur 29: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt).....	32
Figuur 30: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt).....	32
Figuur 31: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt).....	33
Figuur 32: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt).....	33
Figuur 33: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt).....	34
Figuur 34: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).	36

BOORLIJST

Niet van toepassing

CHRONOLOGISCH KADER



Criteria bij omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen

Meer informatie over archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige werken vind je op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed (www.onroerenderfgoed.be).

Voor vragen over de inventaris van archeologische zones kan je mailen naar inventaris@onroerenderfgoed.be. Vragen over beschermde archeologische sites kan je stellen via beschermen@onroerenderfgoed.be.

Een toevalsvondst kan je melden via het digitale formulier op:

www.onroerenderfgoed.be/nl/digitaal-vondst-meldingsformulier.

Deze beslissingsboom helpt je om na te gaan of het bouwproject dat je wenst te ondernemen of waarvoor je een vergunningsaanvraag behandelt, door deze verplichting wordt gevat of niet. Raadpleeg bij twijfel steeds de geldende regelgeving.

